

ШЕТЕЛДІК МҰНАЙ
КОМПАНИЯЛАРЫНЫҢ
ЭКОНОМИКАМЫЗДЫ
ДАМУДАҒЫ ҮЛЕСІН
АРТТЫРУ КЕРЕК

4-бет

ҚҰЛДЫҚ
САНАДАН
ҚАШАН
ҚҰТЫЛАМЫЗ?..

7-бет

ӨНЕРЛІ ӨРЕНДЕР
ЖЕҢІСПЕН ОРАЛДЫ

16-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№16 (1042) 17.04.2023 жыл

ЖЕМҚОРЛЫҚ ДЕРТІНЕН ҚАШАН АЙЫҒАМЫЗ?

БЕЙМӘЛІМ
ТАНЫС
БЕЙНЕЛЕР

8-9
бет

3
бет

Ашығын айтсақ, біздің елімізде жемқорлықтың жегі құрты дендемеген саланы күндіз майшаммен іздесеңіз де таба алмайсыз. Ол үшін босқа арамтер болып әуреге түсудің қажеті жоқ. Тәуелсіз және ресми ақпарат көздерінде жарияланатын хабарлардан ақ соны анық аңғаруға болады. Ал шындап тексерсе жемқорлыққа қатысты қылмыстарды түгелдей тізіп шығудың өзі мүмкін болмай қалады. Қатардағы денсаулық сақтау мекемелері мен мектептерден бастап, сонау жоғарыдағы мемлекеттік қызметтерге дейінгі аралықты түгелдей жаулап алған. Жемқорлықпен қиян-кескі күрес жүргізіп жатырмыз деп ұрандатқанмен мемлекет қаржысын, яғни халықтың несібесін жымқыру әлі де жалғасуда.

ЖАНАРМАЙ ҚЫМБАТТАСА ХАЛЫҚТЫҢ АЗ ҚАМТЫЛҒАН ТОПТАРЫН ҚОРҒАУ ҚАРАСТЫРЫЛСЫН

«Ақ жол» жанар-жағармайдың қымбаттауына байланысты жағдайы төмен отбасылар мен әлеуметтік тауар өндіретін ШОБ-қа қолдау көрсетуді ұсынды. Мәжілістің жалпы отырысында «Ақ жол» фракциясының депутаттық сауалын Асқар Садықов жариялады.

4
бет

МЫҢМЕН
ЖАЛҒЫЗ
АЛЫСҚАН
ӨНЕРТАПҚЫШ

6-7
бет

ТРАДИЦИОННЫЙ ИСЛАМ И НАЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА

7 апреля 2023 г. в Акорде был проведен ауызашар от имени главы государства. На ауызашар были приглашены государственные и общественные деятели, ученые, врачи, педагоги, представители этнокультурных объединений, главы дипломатических миссий, деятели культуры, сотрудники спасательных служб.

10
бет

ӘЛЕУМЕТТІК АЗЫҚ-ТҮЛІК БАҒАСЫН ТҰРАҚТАНДЫРУ ТАПСЫРЫЛДЫ

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Премьер-Министрдің орынбасары – Сауда және интеграция министрі Серік Жұманғаринды қабылдады

Президентке еліміздің сауда саласының былтырғы даму қорытындысы, Үкіметтің бағаны тұрақтандыру және қазақстандықтарды отандық азық-түлікпен толық қамтамасыз ету жөніндегі шаралар туралы айтылды.

Серік Жұманғариннің айтуынша, 2022 жылы Қазақстандағы тауар айналымының жалпы көлемі – 134,4 миллиард долларға жеткен. Бұл көрсеткіш 2021 жылмен салыстырғанда 32,1 пайызға көп. Қызмет көрсету саудасы 26,3 пайызға өсіп, 12,3 миллиард долларды құраған. Қазақстанның барлық негізгі сауда серіктесімен өзара тауар айналымында өсім байқалады.

Өңделген өнімдер экспорты 26,5 миллиард долларға көтеріліп, бұрын-соңды болмаған көрсеткішке жетіпті. Министрдің айтуына қарасақ ол басқарып отырған сала жұмысы өрлеп тұр, тағы да сол әдеттегідей әдемі есеп беруді байқаймыз. Ал жанармайдың қымбаттауына байланысты тек қана әлеуметтік маңызы бар азық-түлік қана емес, өзге де халық тұтынатын тауарлардың бағасы қалай болмақ? Халықты сауда

көлемінің өсу пайызынан бұрын осы жағы көбірек толғандырады. Өйткені олардың сатып алу мүмкіндігі төмен.

Кездесу соңында Мемлекет басшысы әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларының бағасын тұрақтандыру және ауыл шаруашылығын дамыту, қосымша құны жоғары қазақстандық тауарларды экспортқа белсенді түрде шығару жұмыстарын жандандыруды тапсырды.

АУЫЛДАРДЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ БЕКІТІЛДІ

Мемлекет басшысының жарлығын іске асыру үшін Үкімет Ауылдық аумақтарды дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекітті. Премьер-министр Әлихан Смайылов тиісті қаулыға қол қойды.

Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша, 2023 жылдың басында республикада 6 295 ауылдық елді мекен бар, онда ел халқының 38,2%-ы немесе 7,5 млн адам тұрады екен. Тұжырымдама ауылдық аумақтардың әлеуметтік-экономикалық әлеуетін аша түсуге бағытталған. Оның аясында ауыл

тұрғындарының табысы мен тұрмыс сапасын арттыру бойынша түрлі шаралар қарастырылған.

Құжатта «Ауыл – Ел бесігі» жобасы аясында республика бойынша ауыл тұрғындарының 90%-ы өмір сүріп жатқан даму әлеуеті жоғары 3,5 мың ауылдық елді мекенді кешенді жаңғыртуға баса назар аударылған. Негізгі мақсаттардың бірі – ауылдық елді мекендердегі әлеуметтік, инженерлік және көлік инфрақұрылымын дамыту. Атап айтқанда, жаңа мектептер мен медициналық нысандар салынып, сумен және электрмен үздіксіз жабдықталады, кең жолақты интернет және ғарыштық байланысы

тартылады, ауыл жолдарының сапасы жақсарып, кітапхана, клуб, мұражай және кинотеатр, спорт ғимараттары сияқты мәдени нысандар салынады, халыққа қызмет көрсету орталықтары ашылады. Ауылдық аумақтарды дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған тұжырымдамада басқа да көптеген іс-шаралар көзделген.

Ашығын айтсақ, бізде осы тектес қабылданған құжаттар мен бағдарламалар жетіп артылады. Бірақ одан түбегейлі оң өзгерістер бола қойған жоқ. Баяғыдағы үш жылды ауылға арнағандай, бұл жолғы тұжырымдама да тағы тұйыққа тіреліп қалмай ма?..

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ АҚСАП ЖАТЫР

Мәжілістің жалпы отырысында депутаты Ирина Смирнова Үкімет басшысына депутаттық сауал жолдап, педагогтердің біліктілігін арттыру мәселелерін көтерді.

Депутаттың пікірінше жаппай мектеп ұстаздарына арналған «Өрлеу» педагогтердің біліктілігін арттыру институты» 10 жылдан астам іс жүзінде монополиялық қызметке айналған. Нәтижесінде, педагогтердің білім сапасын арттыру былай тұрсын, оқушылардың оқу үлгерімін төмендетіп барады. Осынау олқылықтың салдарынан мұғалімдердің аттестаттаудан өту нәтижелері де төмендеп кеткен. 2020 жылы қатысушылардың 59,1% аттестаттаудан өтпесе, 2022 жылы бұл көрсеткіш 74,2 пайызға жеткен.

Аттестаттаудағы сұрақтардың мазмұнына да шағымдар көп. «Жылдар өткен сайын маңыздылығын жойған сұрақтардың ұстаздарға, оқушыларға қажеттілігі қанша?» - дейді депутат.

«Оқушылардың, мұғалімдердің білім сапасын арттыру үшін жоғарыда аталған жайттарды жіті зерттеп, зерделеп, мемлекет мүддесі жолында білім беру жүйесіндегі өзгерістерді дереу қарастыру сондай-ақ, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және аттестаттау мәселелері бойынша жұмыс тобын құру туралы ұсыныс жасады. Тіпті біліктілікті арттыру мақсатында мемлекеттік тапсырысты беріп отырған және оны орындаушы органдарға аудит жүргізу қажеттігін айтты.

АЛМАТЫНЫҢ ТАУЛЫ АУДАНДАРЫНДА ҚҰРЫЛЫС ТОҚТАТЫЛСЫН

Депутат Андрей Лукин Алматының таулы және тау бөктеріндегі аудандардағы құрылысқа мораторий жариялауды ұсынды.

Сенатордың айтуынша, Алматының тау бөктеріндегі заңсыз және ретсіз құрылыстар жұртшылықты толғандырып отыр. Оның үстіне, құрылыс салу мен алма бақтарын құртқа байланысты даулы жанжалдар да оқ.

«Жекеменшік құрылыс компаниялары бизнесті тексеруге мораторийді алға тартып, шаруа қожалығы мен бау-бақшаға арналған жердің мақсатын жеке тұрғын үй салуға өзгертіп, тау бөктеріндегі аймақтарда көпқабатты тұрғын үй кешендері құрылысын салуды жалғастырып келеді. Тау бөктерінің жұмсақ құрамы күрделі құрылысқа жарам-

сыз екені белгілі. ТЖМ бұл учаскедегі құрылыс техногендік сипаттағы көшкіңдерге әкелуі мүмкін екені бірнеше рет хабарлап еткен болатын» - деді ол Үкімет басшысының атына жолдаған депутаттық сауалында.

Тау етегіндегі жерлерді сату туралы хабарландырулардан көз сүрінеді. Бұл жерлер бір кездері шаруа қожалықтары ретінде берілген болатын. Ал қазір коттедж қалашықтары, таунхаустар және үйлердің «ен жақсы орын» ретінде сатылып жатыр. Депутат мұның бәрін босқа айтқан жоқ. Сондай-ақ ол Алматыдағы аудандардың экологиялық күйі мен тау бөктерінің ерекше сұлу табиғаты кейбір топтың пайдаға кенелу мен баюға құнығына байланысты жойылып кетуі мүмкін деп дабыл қақты. Сенатор Үкіметке осы мәселені қолға алуды ұсынды.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕНСІНБЕЙДІ

Мәжіліс депутаты Самат Мұсабаев қазақ тілінің жағдайын көтеріп, Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің төрағасы Дархан Жазықбаевқа сауал жолдады.

Оның айтуынша, заңмен бекітілген биік мәртебесіне қарамастан, бүгінгі күнге дейін мемлекеттік қызмет саласында ана тіліміздің ресми деп саналатын орыс тілінің тасасында қалып отыр. «Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі төрағасының 2017 жылғы 21 ақпандағы №40 бұйрығына сәйкес, мемлекеттік әкімшілік лауазымына орналасуға арналған конкурсты өткізу қағидасында «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілін білуге арналған тестілеуден өту үшін – мән белгіленбейді» деп жазылған. Демек бұл, мемлекеттік қызметке өту барысындағы тапсырылатын тестілеуде қазақ тілінің қажеттілігі жоқ екенін білдіреді, - деді депутат.

Ол мысал кетіре келе, «Б» корпусының мемлекеттік қызметке өту сынағында 9 нор-

мативтік құқықтық актілер бойынша қамтылған 130 сұрақтың белгілі бір мөлесі көрсетілген. Ал қазақ тілінен өту межесі айқындалмаған. Мұсабаев бұл ана тілге деген құрметтің мүлдем жоқтығын көрсететінін айтты.

Бізге түсініксіздігі, мемлекеттік қызметке өткен азаматтарға берілетін сертификатта «Үміткер Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі мен заңнамаларын білуге арналған тестілеуден сәтті өтті» деп жазылады. Бұл анық көз бояушылық емес пе? Осыған орай мемлекеттік қызметке қабылдау кезінде өткізілетін тестілеу кезінде қазақ тілі есепке алынып, үміткер 100% мемлекеттік тілден оң нәтиже шығару деген нормалар енгізілсін, - деп ұсыныс айтты.

ЖАНАРМАЙ МӘСЕЛЕСІ ТАЛҚЫЛАНДЫ

Премьер-министрдің бірінші орынбасары Роман Склярдың төрағалығымен өткен Үйлестіру орталығының отырысында ішкі нарықты мұнай өнімдерімен, оның ішінде дизель отынымен қамтамасыз ету жөніндегі шаралар қарастырылды.

Энергетика министрі Алма-садам Сәтқалиевтің айтуынша, қазіргі кезде республикада 309 мың тонна дизель отынының жиынтық қоры бар. Сәуір айында тағы 441 мың тонна отын өндірілмек. Сондай-ақ мемлекет өндірісін қамтамасыз ету үшін Шымкент МӨЗ-ін жөндеу жұмыстары мерзімінен бұрын аяқталып, мұнай өнімдерін жөнелту басталып кетті. Бұл ретте ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер мен отын тапшылығы бар өңірлердегі жанармай құю бекеттеріне басымдық берілмекші.

Қаржы вице-министрі Ержан Біржановтың ақпаратынша, өткен аптада 3 мыңнан астам жанармай құю станциясына талдау жүргізілген. Бұл ретте отын бола тұра, сауда-саттық көлемі азайып кеткен нысандарға ерекше назар аударылды. Яғни сатушы шектеу белгілері орын алған. Еліміз бойынша барлығы осындай 152 жанармай құю бекеті анықталып, барлық фактілер бойынша тиісті шаралар қабылданып жатыр. Роман Скляр өңірдегі штабтар белсенді түрде әрекет етіп, тұрақты рейдтер өткізуі керектігін тапсырды.

МОНОПОЛИЯҒА ҚАРСЫ КҮРЕС НАҚТЫ НӘТИЖЕ БЕРЕ МЕ?

Премьер-министр Әлихан Смайылов орталық мемлекеттік органдар, Бас прокуратура, БҚДА, ҚМА және басқа да ведомстволар басшылығының қатысуымен Экономиканы демонополизациялау жөніндегі комиссияның кезекті отырысын өткізді.

Қатысушылар мұнай-газ саласының маңызды инфрақұрылымдық объектілерін мемлекет меншігіне қайтару барысын, теміржол жүк тасымалы нарығындағы жасанды монополияларды жою жөніндегі шараларды және астық тасымалдау нарығы субъектілерінің тауапкершілігін арттыру тетіктерін талқылады.

Премьер-министр алдағы

уақытта нақты экономикалық нәтижелерге қол жеткізу үшін басталған істер бойынша рәсімдерді және жалпы экономиканың негізгі секторларын демонополизациялау қарқынын жеделдетудің маңызын атап өтті.

Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша монополияға қарсы іс-шаралар енді басталғанға ұқсайды. Белгілі бір өндірістік саланы немесе ірі өндірісті жеке-дара иемденгендер ел экономикасына кері әсерін тигізіп келеді. Халық тұтынатын тауарлар бағасының негізсіз көтерілуі де монополистердің тойымсыз тәбетіне байланысты. Сондықтан демонополизация атты бұл шараның маңызы өте зор. Халық одан нақты нәтиже күтеді.

Ашығын айтсақ, біздің елімізде жемқорлықтың жегі құрты дендемеген саланы күндіз майшаммен олдесеңіз де таба алмайсыз. Ол үшін босқа арам-тер болып әуреге түсудің қажеті жоқ. Тәуелсіз және ресми ақпарат көздерінде жарияланатын хабарлардан-ақ соны анық аңғаруға болады. Ал шындап тексерсе жемқорлыққа қатысты қылмыстарды түгелдей тізіп шығудың өзі мүмкін болмай қалады. Қатардағы денсаулық сақтау мекемелері мен мектептерден бастап, сонау жоғарыдағы мемлекеттік қызметтерге дейінгі аралықты түгелдей жаулап алған. Жемқорлықпен қиян-кескі күрес жүргізіп жатырмыз деп ұрандатқанмен мемлекет қаржысын, яғни халықтың несібесін жымқыру әлі де жалғасуда.

Ал, енді сол құрылыстың біздегі жағдайы қандай?..

Елімізде құрылыс аз салынып жатқан жоқ. Оны мойындауымыз керек. Бірақ оның сапасы сын көтермейді. Ондай үйлерде тұрудың өзі қауіпті. Құдай бетін аулақ қылсын, ертең Түркиядағыдай қатты жер сілкінісі бола қалса, қазіргі тұрғызылған үйлердің түгі қалмайды. Бұл туралы сарапшылар да, маманар да айтып жатыр.

Құрылыстың сапасыз жүргізілуі отыз жылдан бері тұрақты айтылып келеді. Бірақ нәтиже жоқ, баяғы жартас, сол жартас. Қарағанды қаласындағы Бесобадағы үйлердің құлауы, Алматы қаласы Зерделі ықшам ауданында үйлердің өздігінен қисайып, тұрғындардың үрейін ұшыруы жұрттың есінде. Қауіпті үй тұрғындарының айтуынша, Зерделі ықшам ауданында 30 үйдің сапасы сыр берген. Қабырғадағы сызаттар ұлғайып,

«Театр киім ілгіштен басталады» демекші, қандай құрылыс болсын тендер дегеннен басталады. Жабайы капитализмнің жемқорлары ойлап тауып, тәжірибеге енгізген бұл «тендер» деген тажал белгілі бір мақсатқа бюджеттен бөлінген қаржыны бөліске салып, қалтаға басудың тамаша әдісі десек артық емес.

Соңғы жылдары экономикалық және қоғамдық саланы жаппай жайлап алған жемқорлық қылмыс туралы тұрақты айтылып келеді. Басқасын қойғанда мемлекет басшысы да халыққа жолдауларында үнемі еске салып тұрады. Президент айтқан сон амал жоқ кимыл көрсету керек. Төменнен «Жемқорлықты жойып жатырмыз!» деп жоғарыға жалған есеп береді. Сол жемқорлықты мемлекеттік ауқымда тұғызатын, барлық салалар бойынша бюджеттен бөлінген мақсатты қаржыларды жұмсауға

нады, жұмысшылардың жалақысын кысқартады. Нәтижесінде, тәжірибе көрсетіп отырғандай үйлер құлап, өкінішті зардаптарға соқтырады.

Құрылыс ережесі бойынша жұмыстың сапалы болуы үшін оны мастер-прорабтар тұрақты түрде бақылауға тиісті. Оған қоса құрылыс нысанын жоспарлаған ұйым жұмыстың жоба талаптарына сәйкес жүргізілуіне авторлық бақылау жасап, Архитектура және қала құрылысы департаменті де белгіленген нормалар бойынша техникалық қадағалау жасауға міндетті. Сол сияқты тапсырыс беруші ұйым мердігер ұйыммен технологиялық келісімшарт жасасып, соған сәйкес құрылыс сапасына бақылап, құрылыс жұмысы аяқталғаннан кейін жұмыс комиссиясын құрып, пайдалануға берілетін тұрғын үй кешенін қабылдайды. Содан кейін барып осы

«Солай болар. Өздері солай айтып жүр ғой» деген қасында отырған адамға одырая қараған қария: - «Саясаттан садақа кетсін! Қайдағы саясат! Олар бір маңызды саяси мәселені шешіп жатыр ма? Өздеріне сеніп тапсырған аудан, қала, аймақтың әлеуметтік-тұрмыстық мәселесін шеше алмай жатып саясат олардың не тәні? Қала мен ауданның шаруашылығын игере алмаған адамнан қандай саясаткер шықпақшы, қалай жол сілтемекші қандай жаналық ашып халықтың тұрмысын жақсартпақшы?! Дәп осыларға қарағанда бұрынғы колхоздың бригадирлері өз ісіне мығым болатын. Қазіргідей машина мініп, қолына қалта телефон ұстамаса да, атқа мініп жүріп-ақ өзіне тапсырылған міндетті мінсіз атқаратын. Бөкесін креслодан көтере алмайтын, халықтың жағдайын ойламайтын басшыны саясаткер деу сандалғандық!» деп барып қария өзін тоқтағанды. Қария қатты кеткенмен, ашығын, әділдігін айтты. Әрбір әкім өзіне жүктелген міндетті мүлтіксіз, адал атқарса бүгінгі қоғам мүлдем басқаша болар ма еді.

Бәрі де ку құлқынның кесірі. Министр болсын, әкім болсын жоғары лауазымға бізде тек жеу, ұрлау үшін баратын секілді. Бұл біздегі отыз жылда қалыптасқан жемқорлық жүйенің жемісі. Жемқорлар қазір де өзін еркін сезінеді. Қиындық бола қалса ақшасын арқалап шетелге қашып кететін үрдіс пайда болды. Бұрынғы Сенат төрайымы Дарига Назарбаева, Мәжіліс төрағасы Нұрлан Нығматулин, кезіндегі премьер-министр Әкежан Қажыгелдин, банкир Мұхтар Әблязов, әкім министрлер Виктор Храпунов ағайынды Рысқалиевтар, генералдар Әлнұр Мұсаев, Серік Күдебаев тағы басқалар ізін суытқалы қашан. Бұл қазір бір сәнге айналды деуге болады. Бұған бәріміздің үйреніп алғанымыз соншалық, ондай оқиғаға мән бермейтін болдық. Бізде қарап отырсақ шетелге қашпаған президенттер ғана қалған екен. Ертең Нұрсұлтан Назарбаев та кітапханасын құлыптап, жеке ұшағына мініп алып, қазағымен қош айтыспай кетіп қалса ешкім таңғалмас анық. Сонда біздің құрылыс қорғаушылар қылмыскерлерді ұстамай қайда қарап отыр? Әлде олардың митингіге шыққан өз адамдарын қамаудан қолы бо-самай жатыр ма? Шенділер халқы тонаған жемқорлар мен ұрыларға қарағанда қоғамдағы, биліктегі кемшіліктерді ашық айтып, алаңға шыққандар қауіптірек деп есептейтінге ұқсайды.

Біздің еліміз қашқын қылмыскерлерді қайтаруға арналған түрлі халықаралық құжаттарға қол қойғаны белгілі. Олай болса алдында аталған қашқындарды неге сирағынан сүйреп әкеліп жауапқа тартпайды? Солардың ешқайсысы таза емес, бәрі де өз халқын тонағандар. Қолы мен ары таза, есі дұрыс адам өз елінен шетелге қашпаса керек. Сондықтан жемқорлыққа қатысты заңдарды 4-5 есе қатайтып, рақымшылыққа жатпайтынды ету керек. Миллиардтап ұрлаған Қайрат Сатыбалдыға небару 6 жыл бостандығынан айыру жазасын тағайындау сияқты шаралар жемқорлық мәселесін шешпейді. Бұл бағытта ұран емес, нақты іс керек. Айта берсек жемқорлықтың жыры ешқашан таусылмайтын шығар. Қазақты кедей етіп, қоғамды кері кетірген бұл «дерттен» қашан айығады екенбіз?..

ЖЕМҚОРЛЫҚ ДЕРТІНЕН ҚАШАН АЙЫҒАМЫЗ?

Барлық саланың бүге-шүгесін ақтармай-ақ, тек қана құрылысты алайықшы. Әлем бойынша құрылыс ең маңызды салалардың бірі саналатыны баршаға аян. Өйткені халықты баспанамен қамтамасыз ететін де сол құрылыс компаниялары. Жанын салып тапқан жалақысының жартысын пәтерлікке төлеп, күнін-өзін көріп жүрген мындаған жас отбасыларымыз осы салаға үлкен үміт артатыны да түсінікті. Ұят та болса айтайық, өз елінде баспанасыз болып жүргендердің түгелге жуығы өзіміздің қазақтар. Қазіргі ресми дерек бойынша Қазақстанда 2,5 млн. адам баспанасыз екен. Ал адам санының өсіміне байланысты үйге мұқтаждар саны жылдан жылға бірнеше есеге артуы әбден мүмкін. Бәлен жол кезекте тұрып баспанаға өзер қол жеткізгендердің де жағдайы жетісіп тұрған жоқ. Ипотекалық қарыздарын бала-шағасының аузынан жырып ондаған жылдар бойы төлейтін болады.

ҚР Индустрия және инфрақұрылымды даму министрлігі Құрылыс және тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық істері комитетінің ресми мәліметінше он екі мүшесі сау, тепсе темір үзетін жас адамдарды айтпағанда, 91 мың әлеуметтік жағдайы төмен көпбалалы отбасы, 51 мың бірінші және екінші топтағы мүгедектігі бар адамдар, 24 мың мүгедектігі бар балалы отбасылар, 61 мың жетім балалар баспана кезегінде тұрған көрінеді. Әрине, бұл өте алаңдатарлық жағдай.

Баспананың жетіспеушілігі оған деген сұранысты өршітіп жіберді. Жалға берілетін пәтерлердің де бағасы шарықтап кетті. Осы баспанаға деген жоғары сұранысы пайдаланған, халық алдындағы, отан алдындағы жауапкершілікті мүлдем жоғалтқан құрылыс саласының былыққа белшесінен батты деуге болады. Жалпы алғанда барлық сала осы құрылысқа байланысты. Баспана ғана емес, кәсіпорындар, жол, су, көріз жүйесі және өзге де құрылыстардың бәрі маңызды. Соның бәрі айналып келгенде осы құрылыс саласына тікелей тәуелді.

есік пен терезе жабылмай қалған. Қала басшылығы үйлерді пайдалануға қабылдағанда қайда қарағандары үлгісіз. Енді сол көпқабатты үйлердің іргетасын бекітумен әлек. Оған қаншама қосымша шығын шығады. Мұндай мысалдарды еліміздің кез келген аймағынан көптеп келтіруге болады.

Түркиядағы апаттан соң біздің елде құрылыс саласын тексеруге сәл де боса назар аударылған секілді. Қарағандыда сот шешімімен көп қабатты жеті үйдің құрылысы тоқтатылды. Себебі, баспаналар алдымен қажетті құжаттарсыз, заңсыз салынған. Ереже бойынша олар құрылысты бастамас бұрын нысан жобасын техникалық сараптамадан өткізуі керек. Сондықтан олардың әрі қарайғы жұмысына шектеу қою үшін сотқа жүгінуге тура келген. Сот әзірге 7 нысанның жұмысын тоқтатқанмен, 9 қабатты екі үй салынып қойған. Сол сияқты Ақтауда мердігердің үй салуға құжаты болмай шықса, акт төбеді кәсіпкер үлескерлерге берген уәдесін орындай алмай шатылып жатыр. Онымен қоса мәселені реттеуге шақырылған инвесторға жер телімін рәсімдемей әуреге салған. Тағы да сол Қарағандыда үлескерлер жаңа баспанаға төлеген ақшасын ала алмай жүр. Құрылысы 2018 жылдан бері әлі күнге аяқталмаған «Британский квартал» тұрғын үй кешенінен бас тартқан үлескерлер енді салған қаржысын қайтара алмай сандалып қалған.

Оған қоса біздің құрылыстарда қауіпсіздік шаралары ескерілмейді. Құрылыс алаңдарында қаншама адам қаза болды. Мысалы жақында Ақмештауда құрылыс краны құлап, 28 жастағы жүргізушісі оқиға орнында көз жұмды. Алып құрылыс техникасы сол жердегі тұрғын үйге құлаған, бір жақсысы, апат кезінде бұл манда ешкім болмаған. Құрылыс маңындағы ырықтар туралы шексіз жалғастыруға беруге болды. Бұл жерде неге осының бәрі жаппай орын алып отыр деген сұрақ туындайды. Енді соған тоқталып көрелік.

рұқсат беретін тендерлер шенеуніктердің майшелпегіне айналған. Тендерде жеңіске жету үшін алдын ала шенеуніктердің, тендерлік комиссия мүшелерінің аузын «майлайды». Бұл қылмыстық параны олар «отқуде» деп атайды. Ал, тендер өткізудің басты мақсат – болашақ нысанды салатын мердігер ұйымның жұмысты атқара алатын әлеуетін анықтау. Демек, мердігер құрылыс компаниясының нысанды сапалы әрі дер кезінде салуға экономикалық, техникалық мүмкіндігі мол, материалдық және қаржылай қуаты жеткілікті болуы шарт. Ал біздегі өткізілетін тендерлерде жұмыс жүргізетін мүмкіндігі шамалы, тіпті қағаз жүзінде ғана бар жалған компаниялар жобалық-сметалық құны миллиондаған, миллиардтаған теңге тұратын құрылыс нысандарының тендерін жеңіп ала береді. Өйткені, олардың билікте отырған қамқоршылары бар. Қамқоршылар құр алақан қалмайды, «қызметі» үшін олар құрылыс нысанына бөлінген қаржының 15-20 пайызын қашып алады. Қағаз жүзіндегі фирма да өз үлесін алып, құрылыс жүргізетін қосымша мердігерді жалдайды. Қосымша мердігер қалған қаржыға құрылыс салады. Сарапшылардың есебі бойынша құрылысқа бөлінген қаржының жартысына жуығы құрылыс салуға рұқсат беретін, жер бөлетін және басқа құзырлы органдарға пара ретінде жұмсалады екен. Қалған қаржы құрылыс нысанын салуға жетімсіз болғандықтан мердігер ұйымдар барынша үнемдеп, арзан құрылыс материалдарын пайдала-

комиссия жасаған қорытынды құжаттарға сәйкес арнайы құрылған мемлекеттік комиссия тұрғын үй құрылысын қабылдайды. Қарап отырсақ құрылыс қадағалау мен бақылаудан кенде емес сияқты.

Бірақ жоспарланып бөлінген қаржының жартысына салынған құрылыста қандай сапа болуы мүмкін. Ондай нысан қалай пайдалануға берілетін? Бұл жерде үйді қабылдану үшін тағы да пара беруге тура келеді. Тапсырыс беруші ұйым (құрылыс бөлімі), Архитектура және қала құрылысы департаменті сияқты мекемелер қала әкімі құзырында. Демек қала әкімдігі де бұл істен хабардар деген сөз. Олар да өз үлестерін алмаса мұндай заң бұзушылыққа жол бермес еді. Яғни, жең ұшынан жалғасқан жемқорлық төменнен жоғарыға дейін орын алған. Бұл туралы министрлер, әкімдер, құқық қорғау өкілдері де біледі. Білсе де білмеген болып көзін жұмады.

Өзіне қарасты мекемелердің жұмысын қадағалап, адал қызмет етсе қолында билігі бар қала әкімі осы былықтың бәрін тоқтатар еді. Бірақ біздің елде ондай әкімдер жоқтың қасы. Өйткені оларды жоғарыдан тағайындайды. Халықтың мұны мен зары олар үшін түк те емес, әкімдер өздерін жарты құдайдай сезінеді. Осыған орай халық та әкімдерге деген сенімін біржолата жоғалтқан.

Көпті көрген, көзі ашық, көкірегі ояу, өмір бойы ұстаздық еткен Қалқаман деген қарияның бір жылында «Осы әкімдер саясаткер ме?» деп сұрақ қойғаны бар жағалай отырғандарға әңгіме арасында.

ШЕТЕЛДІК МҰНАЙ КОМПАНИЯЛАРЫНЫҢ ЭКОНОМИКАМЫЗДЫ ДАМУДАҒЫ ҮЛЕСІН АРТТЫРУ КЕРЕК

Президент Парламенттің VIII сессиясының ашылуында сөйлеген сөзінде Салық кодексі сай болуы тиіс негізгі параметрлерді нақты айқындап берді. Осыған қатысты «Ақ жол» демпартиясының төрағасы, Мәжіліс депутаты Азат Перуашевтің «Қазақстанская правда» басылымына берген сұхбатын қазақшалап, оқырман қауымға ұсынуды жөн көрдік.

Салық саясатының жаңа моделі ұлттық байлықтың әділ бөлінуін және экономиканың басым секторларын қолдауды қамтамасыз етуі, сондай-ақ экономикалық белсенділікті ынталандыруы тиіс. «Ақ жол» демпартиясының жетекшісі Азат Перуашевтің айтуынша, бұл міндеттерді сараланған салық мөлшерлемелерін енгізу арқылы шешуге болады. 2011 жылдан бері «ақжолдықтар» осы мәселе бойынша кемінде 20 депутаттық сауал жасады. Жыл сайын салық заңнамасына түзетулер талқыланды және ұсыныстар енгізілгенмен, Үкімет әрдайым тосқауыл қойып отырды.

— Президент өткен жылы 1 қыркүйектегі Жолдауында жалпы салалық төмендетілген мөлшерлемелерді енгізуді, яғни салық жүктемесін белгілі бір саланың табыстылық дәрежесіне қарай реттеуді тапсырған болатын. Таза табысы төмен адамдар салықты азырақ төлеуі керек. Және керісінше. Бұл әсіресе шағын және орта бизнеске қатысты, — дейді Азат Перуашев.

Бір жағынан, мұндай тәсіл ұлттық табысты әділ бөлуге жатса; екінші жағынан, бюджетті құру тұрғысынан әділ салық жүктемесін қалыптастырады, үшіншіден, мемлекет басым деп санайтын салаларға қолдау жасайды.

— Мысалы, біз бірнеше рет шағын кәсіпкерлік патентіне қойылатын талаптарды қайта қарауды ұсындық. Бұл ереже қазір жылдық айналымы 2 миллион теңгеден аспайтын және жұмысшылар жалдамайтын кәсіпорындарға ғана қолданылуда. Бұл ақымақтық, — деп сабақтады сөзін «Ақ жол» басшысы, — мұндай шектеуде кәсіпкердің ай сайынғы табысы 34 мың теңгені құрайды, яғни ең төменгі жалақының жартысынан да аспайды. Кәсіпкер кем дегенде елдегі ресми орташа жалақы деңгейінде (ал бұл шамамен 300 мың теңге) табысқа ие болуы үшін патенттен түсетін жалпы жылдық табысты 10 есеге арттыру қажет. Сонымен қатар, жұмысшыларды жалдауға рұқсат беру керек, өйткені олар шағын бизнеске де қажет — шаштараз, дәмхана немесе техникалық қызмет көрсету станциясы болсын. Жұмысшы санын шектеуге болады: мысалы, бес адамнан артық емес деп. Егер осы екі фактор — орташа жалақы деңгейіндегі пайда мен бес қызметкерге дейін жалдау мүмкіндігі ескерілсе — патент бойынша жылдық айналым кем дегенде 100 миллион теңге болуы керек. Мемлекеттік бюджеттің негізгі бөлігін құрайтын корпоративтік табыс салығы (КТС) мен қосылған құн салығының (ҚҚС) мөлшерлемелерін салалық басымдықтар негізінде саралау үшін не істеуге болады?

— Бір қарағанда, кейбір салаларға төмендетілген салық мөлшерлемелерін енгізетін болсаңыз, онда бюджет үшін міндетті түрде шығын болады, бірақ, екінші жағынан, бізде өте жоғары табысты, артық шығын шығармайтын салалар бар. Мәселен, Қазақстанда мұнай-газ компанияларын ашқан шетелдік инвесторлардың ешқайсысы осы жылдар ішінде бірде-бір мұнай өңдеу зауытын салған жоқ! Осы 30 жыл бойы мұнай мен газды шикізат ретінде шетке шығарып, табиғи байлығымыздан табыс та-

уып келеді. Өткен жылы референдум қорытындысы бойынша Конституцияға жер мен жер қойнауы Қазақстан халқына тиесілі деген норма енгізілді. Осыны негізге ала отырып, шетелдік инвесторлармен келісім-шарттарды қайта қарап, осы елге деген инвестицияларын біздің компаниялардың пайдасындағы Қазақстанның үлесін арттыру арқылы ғана емес, сонымен қатар олардың экономикамызды дамытуға қатысуы арқылы ұлғайтуды талап ету керек. Бірлескен кәсіпорындар ашсын не өз жұмысында пайдаланатын машиналар мен жабдықтарды өндіруге патенттер мен лицензияларды берсін. Бұл офсеттік саясатты дамыту үшін үлкен мәселе, — деп есептейді Азат Перуашев.

Оның түсіндіруінше, мұнай мен газды экспорттау кезінде мемлекет инвесторларға олардың өнімдерін сатып алушылар төлеген ҚҚС-ті қайтарады. Яғни, ШОБ, тұрғындар, шаруалар, құрылысшылар — ішкі нарық үшін жұмыс істейтін әрбір адам төлейтін ақшадан мемлекет жер қойнауын пайдаланушыларға қосымша төлем жасайды! Парадокс? Жоқ, бұл әлемдік тәжірибе: ҚҚС дәл тауарды жеткізу орнында төлеу. Бұл ретте ақжолдықтардың пайымдауынша, шикізат экспорттаушылар үшін салынатын КТС-ті қайта қарау керек, өйткені оларға нақты қайтарылған ҚҚС артық пайда болып табылады. Олар мұндай экспорттаушыларға КТС-ті, ең болмағанда, бюджеттен қайтарылатын ҚҚС сомасына, мүмкін одан да көпке арттыруды ұсынады.

Банк ісі де өте табысты сала. Бүкіл елбанктерге қарыздар: барлық кәсіпорындар, бүкіл халық оларға ақылға қонымсыз жоғары пайызбен қарыздарын қайтарады. Және бұл ретте банктер ҚҚС-тан босатылған, ал банктердің бюджеттің кіріс бөлігіне жалпы салымы ауыл шаруашылығына қарағанда аз. Банктер ҚҚС-тан босатылғандықтан (бұл да халықаралық тәжірибе және дұрыс, өйткені олар қосымша құн тудырмайды), онда олар үшін КТС көтерілуі керек.

— Қазірше банктер КТС-ті қарапайым кәсіпкерлермен бірдей төлейді, мысалы, сүт өндірушілер, тігін кәсіпорындары немесе ТБИ зауыты секілді. Бірақ бұл

кәсіпорындардың табыстылығы салыстыруға келмейтіндей төмен және олар ҚҚС төлейді. Ал банктерге оған қоса мемлекет тарапынан жүздеген миллиардқа тең көмектер көрсетіледі. Сондықтан банктерге салынатын табыс салығы әлдеқайда жоғары болуы керек. Қаншалықты жоғары болатынын айту үшін экономикалық есептер жүргізу керек, бірақ қателеспесем, Еуропада бұл шамамен 60% құрайды. Міне, бюджеттің кіріс бөлігін әділ салық салу — сараланған КТС және ҚҚС мөлшерлемелері арқылы қалай көбейтуге болатыны туралы екі мысал.

Президент кешегі сөйлеген сөзінде сараланған салық мөлшерлемелерін енгізу туралы тапсырманы нақтылады, біз жаңа Салық кодексіне теңгерімді фискалды саясатты қалыптастыра аламыз деп сенеміз. Бұл бюджеттің кіріс бөлігін ұлғайтып, экономикамыздың басым салаларын қолдауға мүмкіндік береді», — деп атап өткен Азат Перуашев ақжолдықтардың бұл жұмысты қолға алуға дайын екендігіне сендіреді.

Бірақ салаларға байланысты салалық мөлшерлемелерді енгізу тұрғысынан халықаралық тәжірибеге қайта жүгінуді ұсынамын. Мысалы, Швецияда жалпы ҚҚС 24%, ал ауыл шаруашылығы мен тамақ өнімдерін өндіру үшін — 0%, балалар ойыншықтары мен киімдерін өндірушілер үшін — 3-5%, фармацевтика, құрылыс және тұрғын үйлерді жөндеу үшін — 6-8% құрайды.

Салық мөлшерлемелерінің мұндай дифференциациясы, бір жағынан, тұтыну тауарларының, ең алдымен, азық-түлік пен киім-кешек бағасының өсуін тежеуге мүмкіндік береді. Екінші жағынан, кәсіпкерлер бизнеске белсене араласып, табыс тауып, ұлттық табысқа үлес қосуы керек.

Азат Перуашевтің айтуынша, Қазақстанда азық-түлік және жеңіл өнеркәсіп, кешенді машина жасау және аспап жасау, ауыл шаруашылығы, IT-технологиялар, фармацевтика, тұрғын үй құрылысы салаларын басым бағыттарға жатқызылуы мүмкін. Салық мөлшерлемесінің төмендеуі олардың дамуына жақсы ынталандыру болады.

— Салық салуда инвестициялық жеңілдіктер жасау арқылы іскерлік белсенділікті ынталандыруға болады. Егер кәсіпкер бизнес ашып, жұмыс орындарын ашып, бюджетке салық төлесе, онда, мысалы, Германияда және басқа да Еуропа елдерінде салықтарды есепке алу арқылы белгілі бір мерзімге инвестицияның 50% дейін оған қайтарылады. Қазақстанда да мұндай инвестициялық артықшылықтар енгізілуі керек.

2016 жылы біз оларды Кәсіпкерлік кодекске енгіздік, бірақ екі жылдан кейін шенеуніктер оларды жойып тастады. Біз Үкіметпен бірнеше рет дауластық, бұл жеңілдіктерді қайтарып, сондай-ақ ШОБ үшін қайта инвестициялауға бағытталған пайданы салықтан босатуды кеңейту керек екеніне сенімдіміз. Кәсіпорын алған табысты өндірісті жаңғырту мен кеңейтуге, одан әрі өндіріске қажетті жаңа құрал-жабдықтарды, негізгі қорларды, шикізаттар мен материалдарды сатып алуға бағыттаса — пайданың бұл бөлігін КТС салығынан босату керек — дейді партия жетекшісі — бүгінде мұндай артықшылық тек ірі бизнеске беріледі.

Мұндай ынталандыруларды шағын және өсіресе орта бизнес өкілдері де пайдалана алуы қажет деп санаймыз. Бұл бизнестің өркендеуіне, шағын кәсіпорындардың орта, орта кәсіпорындардың ірі кәсіпорындарға біртіндеп көшуіне жағдай жасайды. Өйткені, инвестиция дегеніміз — жаңа зауыттар, жаңа өнімдер, жаңа жұмыс орындары, бюджетке жаңа салықтар.

— «Ақ жол» партиясы шағын және орта бизнесті дамытуға, экономиканы монополиясыздандыруға әрқашан ерекше көңіл бөліп келеді. Біздің көптеген ұсыныстарымызға Үкімет тарапынан жылдар бойы тосқауыл қойылды. Бірақ Қасым-Жомарт Кемелұлының келуімен олар парламенттік оппозиция туралы, жеке тұлғалардың банкроттығы туралы, сараланған салық ставкалары асуыра заңдардан бастап жүзеге асырыла бастады. Біздің көзқарасымыз, ұстанымдарымыз Президент жүргізіп отырған саясатпен үндес екенін көріп, олардың жүзеге асуына өз үлесімізді қосамыз.

«Қазақ үні»

ЖАНАРМАЙ ҚЫМБАТТАСА ХАЛЫҚТЫҢ АЗ ҚАМТЫЛҒАН ТОПТАРЫН ҚОРҒАУ ҚАРАСТЫРЫЛСЫН

«Ақ жол» жанар-жағармайдың қымбаттауына байланысты жағдайы төмен отбасылар мен әлеуметтік тауар өндіретін ШОБ-қа қолдау көрсетуді ұсынды. Мәжілістің жалпы отырысында «Ақ жол» фракциясының депутаттық сауалын Асқар Садықов жариялады.

ПРЕМЬЕР-МИНИСТР
Ә.А. СМАЙЫЛОВҚА

Энергетика министрлігінің жанар-жағармай бағасының көтерілетіндігі туралы мәлімдемесі халықтың үлкен наразылығын тудырды. Сонымен қатар, нарықтық экономика жағдайында бағаны жасанды ұстау шетелдік және көлеңкелі субъектілердің ішкі жанар-жағармай нарығын тауысуына алып келеді, бұл ұлттық экономикаға тікелей залал келтіреді. Көрші елдерге жанар-

жағармай экспортының артуы жағдайында тапшылықты болдырмау үшін бағаны теңестіру амалсыз, бірақ прагматикалық шешім болғанын мойындауымыз керек.

Дегенмен, Үкімет қосылған құн тізбегіндегі бағалардың, ең алдымен коммуналдық қызмет тарифтері мен ауыл шаруашылығы өнімдері мен халық бағасының өсуіне қатысты бар тауарлардың бағасының өсуін салаларын ескермей, бұл мәселеге жартыкеш келді деп есептейміз. Мұндай тәсілмен жанар-жағармай бағасының көтерілуі халықтың аз қамтылған топтарына, сондай-ақ ауылшаруашылық тауар өндірушілеріне, шағын және орта бизнеске зиянын тигізеді.

Жанар-жағармай материалдарының баға құрылымы өз алдына бөлек мәселе. Мысалы, Ресейде бір литр бензиндегі шикізат құны 12 пайызды, ал 69 пайызын салық пен акциздер құрайды. Яғни, жанармай табысы бірінші

кезекте бюджетке түседі. Қазақстанда бензин бағасы бойынша шикізат құны 58%, ал салық бар болғаны 15%, яғни, бізде бағаның көтерілуінен пайда көріп отырған мұнай компаниялары мен делдалдар. Мемлекет басшысы К.Тоқаев Үкіметтің кеңейтілген отырысында сөйлеген сөзінде мұндай делдалдар анықтап, бұнысын шектеуді талап етуі керек емес. Бұл бақылаушы органдар айналысуы тиіс мәселе!

Жоғарыда айтылғандарға байланысты «Ақ жол» фракциясы мыналарды ұсынады:

1. Жанар-жағармай бағасын көтеру туралы шешімді халықтың аз қамтылған топтарын қорғау шараларымен толықтыру, атап айтқанда, осы тізбекке байланысты шығыстар (коммуналдық қызметтер, көлік) үшін адресі жәрдемдік төлемдерін енгізу мүмкіндігін қарастыру.

2. Әлеуметтік маңызы бар тауарларды

(азық-түлік, дәрі-дәрмек, киім және аяқ киім) өндіретін шағын және орта бизнес пен агроөнеркәсіп кешені өкілдері үшін жанар-жағармай бағасының өсуіне байланысты (энергия және көлік шығындарына) белгіленген тарифтер енгізу мәселесін пысықтау.

3. Мұнай-газ саласындағы делдалдық фирмаларды анықтап, қызметін шектеу бойынша шаралар қабылдау.

4. Сонымен қатар, жанар-жағармайды шығарудың шектелмеуімен қатар, нарықтағы сұраныстың төмен болуына байланысты мұнай өнімдерінің нафта, пеш және кеме жанармайы сияқты түрлерін экспорттауға рұқсат беру мүмкіндігін қарастыруды ұсынамыз.

Құрметпен, «Ақ жол»
фракциясының депутаттары
«Ақ жол» демократиялық партиясының
баспасөз қызметі

Тәубә, тәу етер Тәуелсіздігіміз бар. Әлімсақтан арман еткен азаттығымыз қолымызда. Дөңгеленген дүниеде дүрбімен көз төртпесте тұрған дербестігіміз жерімізге бұлақтан өткен-айы сол, есін жиып, етегі жапқан егемен елімізде сумаңдап жау, сұғынған қол келмесе де, ішімізден ірітіп, ішік тонымызды шірітіп жатқандар жетерлік. Отбасы, ошақ қасын ұйыта алмайтындар елге ақыл айтып «әлек». Ел ішінде жүргесін, мұндайларды күнде емес, сағат сайын кездестіріп, айран-асыр боп аңтарылып қалатынымызды несіне жасырайық. «Кеңес тұсында ас та төк заман еді, не ішеміз, не жейміз... деген мәселе жоқ-тын» деген «ізгі» ниеттілердің пиғылын аңдағанда жаға ұстаймыз. Мұның бәрі құлдық сана екенін бейбіт күнде түсіне алмай жүр ме деген ойға қаласың. Жә, әңгімені әріден бастайықшы.

лар кеңесінде қабылдаған тезисте: «Кіші халықтарды үлкен елдердің жаулап немесе қосып алуының қай-қайсысы болсын объективті прогресшіл факт (отарлық) деп ашық көрсетті. Әңгімеіміздің басында айтқанымыздай, «аста-төктің» артында сайқал саясат тұрғаны осыдан-ақ белгілі. Мұны көрген дана Абай:

«...Қарыны тоқтық, қайғысы жоқтық аздырар адам баласын» деп күйінді. Есті сөзге тоқтайтын есті құлақ қайдан? Өттегені сол, Алаш арыстары осынау қасіретті сізген еді. Әйткенмен, патшалық Ресей елдің егесі хәм шегесі болатын азаматтарымызды жатып ішер мешеу қылды.

Мұнда да хакім Абай:
Басында ми жоқ,
Өзінде ой жоқ
Күлкішіл керден наданның.
Көп айтса көнді,
Жұрт айтса болды —
Әдеті надан адамның, — деді.

сында сыбырлаған «сайтан ойын» саралаңыз. «Арилерден өзге жұрт адам емес!» дегені террористік теория емес пе? Салқын түннің қалың шығындай бір сәтте фашизм жалпақ жұртты жайпады. 50 миллион адамның өмірін жалмады. Елдің аймандай азаматтары «Халық жауы» боп шыға келді. Ауқаттыларынан құтылды. Оның салдары — ашаршылық. «Сорбұлақтың басындағы сорды» Голошекин жалғап әкетті. Басын тауға да, тасқа да соққан қазақ енді құзғынның тырнағына ілінді. Тарихта «Кіші қазан төңкерісін» сол сайтан ойын «ойнақтату» арқылы жасаған Голошекин тағы да жазықсыз миллиондардың қанын мойнына арқалады.

Жылдар жылжыған сайын суылдай соққан суық жел елімізді тондырғаны былай тұрсын, көрімізді қазуға күрек ұстатты. Қаймақтарды қырып алды, ауқаттыларымызды аударып салды. Не керек, большевиктік төңкерістен

КАСПИЙ ГАМБИТИ: ПЕШКАНЫ БЕРІП, ЛАДЬЯНЫ АЛУ

Тоқаев қоятын мат хәм Ильхамның қазаққа әсері. Немесе Ильхам Әлиев Әлиевтердің (Рахат Әлиев, Арыстанбек Әлиев, Әли Әлиев) ішіндегі қазаққа жақсылығы ең көп сіңген Әлиев болуы мүмкін. Ол үшін бір қадам жасау ғана қалды.

Астанада шахматтан әлем чемпионатының екінші күні өтуде. Атақты гроссмейстерлер Ян Непомнящий мен Дин Лижень 14 партия ойнайды. Кешегі алғашқы партия тең аяқталды. Кім жеңетіні белгісіз.

Бірақ нағыз шахмат партиясын бүгін Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев пен Әзірбайжан Президенті Ильхам Әлиев жасайды. Қарама қарсы емес. Екеуі де ақ фигура жағында. Екеуі бір команда. Өткенде Бакуде Кремльге шах қойылды. Енді Астана кездесуі матпен аяқталатын сияқты.

Назарбаев Еуропа есігін Ресей арқылы 1996 жылы ашқан болатын. Араға 27 жыл салып, Қасым-Жомарт Кемелұлы Еуропаға жаңа есікті Әзірбайжан арқылы ашайын деп тұр. Ескі есіктің сықыры көп еді. Қайта-қайта жабыла берді. Енді жаңа есікке 19 миллион қазақтың үміті артылып отыр.

Қазақстан Ресейді Каспий теңізінің үстімен айналып өтіп, өзі тікелей Еуропаға шықпақ. Ол Әзірбайжансыз жүзеге аспайды. Себебі, Ақтаудан танкер/паромға тиелген жүк Бакуге барады. Қазір еліміз осы Орта дәліз (Миддл коридор) деп аталатын транзит жолына баса мән бере бастады. Әзірбайжанмен бірлесіп, Жол картасы жаралғандықтан, онда Ресейге логистикалық тәуелділіктен құтыламыз.

Ол нақты қандай жұмыстар?

Бізге Қытайдан Каспийге баратын темір жол составтарының санын аптасына 24-тен 120-ға дейін өсіру керек. Ол үшін Ақтау портында жаңа контейнерлік хаб құрылысын бастасқын. «Достық — Рейстеры» теміржол учаскесінде екінші желіні салынады және Алматыны айналып өтетін темір жол жасалады. Сонда Қазақстан-Қытай көлік дәлізінің өткізу қабілеті 5 есеге өседі. Ал танкерлер флоты үшін Ақтау және Құрық порттарында тереңдету жұмыстары жоспарланды.

Болашақта Миддл коридормен жылына 5 миллион тонна мұнай тасымалдай алсақ, басқа да диверсификация перспективалары ашылады.

Тағы бір тәтті бонус. Каспий теңізінен түбімен оптоволокон тартылады. Сонда Қазақстан интернетке Ресей арқылы емес, Еуропа жақтан шықпақ. Ол қазіргі жылдамдықтың үш есе көбейетінін айғақтайды. Бұл енді мат.

Екі елдің өзара тауар айналымы 500 миллион долларға жеткен. Әрине, көп емес. Бірақ ішкі нарықтарымыз азғантай. Сондықтан біз транзитке көп елендейміз.

Шахматтан әлем чемпионатын қабылдап жатқан Астана гроссмейстерлер отанына айналып отыр. Бірақ, ең мықты гроссмейстердің Акорда төрінде отырғанын ұмытпауды керек. Егер «Каспий гамбиті» ойдағыдай орындалса, бұл тарихта қалатын жүріс болады.

ҚҰЛДЫҚ САНАДАН ҚАШАН ҚҰТЫЛАМЫЗ?..

Бізді көршілес империя отарлады? Әбілқайырдан басталған саясат екі ғасыр бойы ұлт санасын сілкіледі. Аттың жалында, түйенің қомында түнеген бабаларымыз жонғарлармен, оңтүстіктегі Орта Азия хандықтарымен тізе бүкпей тіресті. Қазақтың 1723-1730 жылдардағы Отан соғысынан кейін қарсы элитасы сыртқы жаулардан қорғануда Ресей империясының «қамқорлығын» қабыл алуға мәжбүр болды. Отарлық саясат сол сәттен басталды.

19-шы ғасырдың 20-шы жылдарында өлкені басқару жөніндегі арнайы заңдарын шығарып, ішкі Ресейдегідей тәртіп енгізді, қазақ елін империяның әкімшілік жүйесіне түбегейлі қосты. Жылдар желеуі желбіреген сайын халық санасында өзгеріс пайда болды. Бұрынғы жақсы қасиеттерінен алыстап, билік өкілдеріне жағыну үшін өтірік сөйлеу, жала жабу белең алды. Мұның бәрі құлдық сананың көріністері. Осы тұрасында Хакім Абай:

«Болыс болдым мінеки,
Бар малымды шығындап.
Күштілерім сөз айтса,
Бас іздеймін шыбындап.
Әлсіздің сөзін салғыртсып,
Шала ұғамын қырындап, —
дейді бір өлеңінде.

Қазақтың қашан да қасқыр мінез, жолбарыс жүректі ұлт болғанын жиі айтамыз.

Өкініштісі, патшалық Ресей сол турашыл қазақты жағымпаздыққа, халқына опасыздық жасауға үйретті. Салдары көз алдымызда: ұлтын сататын опасыздар, дүниекоңыз дүдәмалар, тасжүрек ана, қоқыстағы бала, безбүйрек әке жаңбырдан кейінгі сансырауқұлақтай қаптады. Ол аз десеңіз, ешкімнің ала жібін аттамаған алаш ұрпақтарын жалған ақпар беруге, сұғанақтыққа, бауқеспелікке, еңбек майданында көзбояушылыққа үйретті. Кеңес тұсында ет комбинатындағы еңбекшілер тауыттардан ет, сүт ұрлап машықтанды. «Көктерді қыранды жердегі жем ұятқа қалдырады» демекші, тауда туып, тасында түлеген баһадүрлер ұрпағы құлдық сананың кесірінен құрып бара жатқан ұлтын емес, қуыс құлқынын ойлап әдеттенді.

Халықтың шырайы, ұлттың ұяты болған қыздарымыз жезөкшелікке салынды, қазақ болмысында жоқ қарттар үйі қаптады.

Ол аздай, сонау 1944 жылы 10 сәуірде Мәскеуде тарихшы-

Осы арада тіпті, ұлтымызды ғұрпынан айырды, ата-дәстүрінен алыстатып, тамырынан ажыратуды көздеді. Тіпті, генерал-губарнаторларды «жарты құдайға» айналдырып көкке көтерді.

Не керек, түмен сөзге тоқтаған текті халық отарлық жетпіс жылда астауы мол, дәмі жоқ ас ішіп, сабаны көп, дәні жоқ күй кешті.

Осынау құлдық сана қамытын күні бүгінге дейін шеше алмай келеді. Масылдыққа еті өліп, құлқынның қамын құйттеп әлек. Яки, санамыз тәуелсіздік алмады.

Сана тәуелсіздігі демекші, жуырда Смағұл Елубайдың «Қылмыс қайдан шығады?» мақаласын оқыдым. Жазушы бұл сұраққа өзі төтесінен жауап беріпті: «Адам санасына сайтан салған ойдан шығады» — депті ол.

Рас-ау. күнгірт ойлар сайқал саясатқа айналып, елімізді талан-таражға түсіргеніне тағы да тарих таразы. Сонау ХХ ғасырда Маркстің маңдайынан жел ескен, Ленин, Сталин, Мао, Пол Поттардың жазушы жүз қанды «сайтан салған ойлар» айтқан миллионнан астам жазықсыз жандарды жаһаннамға жіберді. Тіпті, теріс идеологиямен санасын тілімдеп, ата дініне тас аттырды. Оған дәлел десеңіз айтайын: «Дін — апиын» деген сол Маркстің теориясы емес пе? Жойқын соғыстарда жаназасыз бақилық болған миллиондардың сүйегінің үстінде «сайтан ой ойнақ салды». Сөйтіп, ХХ ғасыр тарих беттерінде қанды кезең боп қалды.

Ол аз десеңіз, Гитлердің сана-

кейін Түркістанды басқаруға келген Иван Тоболін қазақ даласындағы ашаршылықты көріп: «Маркстік теория тұрғысынан келгенде қазақ тәрізді экономикасы артқа қалған халықтың аштан қырылып жатуы заңдылық» деп мырс етті. Әрбірі келіп елді сайтан ойымен буындырған арқанның түйінінде тұншығып кеткен шер-мұңды білмеді-мыс сол Тоболін? Мұның өзі еркіндікке шөлдеген елдің айылын жимай, рухын тұншықтырып, санасын улаудың әрекеті-тің.

Хош, тағдыр талайында сан сүріндік, сан құлады, сонда да ақ сәулесін шашқан арманымыздан адаспадық. Көкбөрідей көкке қарай ұмтылды. Досымызға құшақ аштық, дұшпанымызға қанды қылыш тостық. Сөйтіп, егемендігімізді алдық. Жер асты кенге, жер үсті төлге толған осынау ұлан-ғайыр өлкенің бүгінгі иесі де біз, киесі де біз: Біртұтас ұлт, берекелі қоғам, Әділетті де қуатты мемлекет!

Ендігі мәселе жалғыз: ақ найзаны қолға алып, шекарамызды қанымен сызғаны, қабырғасымен уығын қадап, даналығымырға дауды шешкен дала данышпандарының жолын жалғау.

Түйінінде ойдан ой қозғайық: еркіндік еркінсу емес, еркін сөйлеу. Ендеше, Шәкәрім айтқандай, «Мейірім, ынсап, ақ пейіл, адал еңбекті» серік етейік! Дала тәуелсіздігін мәңгілік мұратымен арналастырып, әділеттілікті аңсасақ, сана тәуелсіздігін алатын күн туды.

Қайнар ЖҰМАҒОЖА

Айбар ОЛЖАЕВ

Біз мектеп қабырғасында оқушы кезімізде географиядан беретін ағай тақта алдында шабыттана, біздің елімізде, яғни «Қазақстан Республикасында жер асты қазба байлығы орасан, ал жер үсті табиғаты таңғажайыптарға толы дегенде кеудемізді ерекше мақтанш сезімі кернейтін. Сөйтсек жер асты қазба байлығына жергілікті халықтың мүддесін қорғайтын билігі болмаса «түлкінің терісінің қызылдығы өзінің соры» демекші шетелдіктерге сатылған кен орындары жергілікті халыққа орны толмас кесапат әкеледі екен. Шетелдік «жарылқаушы» қазба байлықтың ең құнарлы қаймағын сыпырып әкеткен соң, артына үңірейген көмусіз шахта, мұнай сорғалаған скважина, ластанған жер, су, ауа, жұмыссыз қара халық, даусыз дертке шалдыққан ұрпақ секілді сансыз проблемаларды қалдырып, «іс бітті, қу кетті» деп тайып тұрады екен. Қара халыққа қазба байлықтан ештеңе бұйырмайтынына анық көз жетті. Екінші жағынан, ешқандай қазба байлығы жоқ елдер, өз патриоттарының интеллектуалдық жетістіктері арқылы халқының күн көрісін таңқаларлық деңгейге жеткізеді екен.

Ал, сол білім, өнертапқыштық қазақта қандай деңгейде деген заңды сұрақ туады. Сәуірден бесінші жұлдызы – миллиардтан бір адамға ғана кездесетін ғажайып талантты, қазақтың техника саласының Наполеоны болуға тиіс, бірақ сол саланың шенділерінің айтқанына көніп, айдауына жүрмегендіктен, екіншіден, ойлап тапқан жасалымына шенділерді қосалқы автор етіп «мінгестірмегендіктен» Мәскеу ғалымдарымен отыз жыл, егеменді аталатын жабайы казак капитализмінің ғалымдарымен он бес жыл айкасып, бойкүйез қазақтан түңіліп, көрсоқыр қазақтан жеңіліп, соңына «Арпалыс» атты дастан қалдырып, өмірден ер-тұрман бүтінделмей армандан өткен оныртқан қазак Сейілбек Қышқашұлының дүние есігін ашқан күні. Секеннің қандай жарақтар ойлап тапқанына, өміріне қызығушылар жауапты «Арпалыс» дастанынан табады. Ал, оның өмірі, шын мәнінде де тұным түрған арпалыс! Сейілбек көкеміз мектепті алтын медальмен, Алматы тау-кен институтын (бүгінгі техникалық университет) жоғары бағаға тәмамдаған азамат. Бізде қарапайым пенде мектепті алтын медальға, институтты қызыл дипломға бітірген бала өмірде үлкен жетістіктерге жетеді деп ойлайды. Шын өмірде бәрі басқаша, комсомолдан көтеріліп, қалған оқуды «күн көсем» сияқты сырттай тәмамдаған батыраштар, кез келген талантты ерді қосбада тосып алып, тобықтан қағып, жаһаннамаға жіберуге дайын тұрады. Сейілбек Қышқашұлы – ол атақ, дерек, мол ақша жолындағы аламан шабыста, қызыл танау боп дидарайнаның (телевизор сөзін ол кісі осылай атаған) төрінен түспей сұңқылдап сұхбат бергіштерден емес еді. Ол туралы «Қазақстанская правда» газетінің тілшісі Кривококов: «Много лет он ведет бесплодную переписку, обращается в разные ведомства, пишет в различные станции, требует... чего он тре-

бует, чего он добивается? Более просторной квартиры? Льготной путевки в дом отдыха, каких-то материальных благ? Нет он для себя ничего не просит» деп жазған еді. Ө.Ақжігіттің Секене арналған «Миллиард ішінен бір жалғыз» деген көлемді мақаласы «Евразия.кз» апталығының үш нөміріне шыққан болатын. «Ал «Караванның» тілшісі Ковалев өз мақаласында Сейілбек Қышқашұлының Қазақстан үшін қандай жарак ойлап тауып, өліп-өшіп жүргенін, бірақ оларды Қазақстанда ешкім керек қылмайтынын айта келіп: «Мы живем в мире большая и сильнейшая часть которого хотела бы в предвидеть нас слабыми, зависимыми, продалжающими ежегодно тратить миллиарды, на покупку за границей техники, продукты питания, им не нужен сильный Казахстан, он нужен Кишкашеву» деп жазды.

Секеннің жолы болмауының басты себебінің бірі – жұмыс істеген жеріндегі өзге дейін ешкім тіс жармаған өтіріктер жайлы ашық баяндауы. «Бір бөлмеде отырған соң амыл жоқ олардың сөздерін естисің. Ол кезде «хоздоговор» деген болатын. Ғалымдар үшін де, ғалым болғысы келетіндер үшін де табылмайтын бір нәпақа. Нәпақа дейтініміз, жұмыс шын жұмыс емес өтірік жұмыс, біреуі ғалым, біреуі ғалым емес екі адам екі мекеменің атынан біреуі «бізге мынандай жұмысты пәленше уақытта пәлен сомға істеп беріңіздер» деп, біреуі иә ондай жұмысты «пәленше уақытта пәлен сомға істеп береміз, міне осыны «хоздоговор» дейді. Ал оның өтірік болатыны – қампиган томның іші толған айта-айта ақжем болған, жаза-жаза жауыр болған «ғылыми» сөздер, «ғылыми» тұжырымдар болады, бірақ оның ғылымға да, өндіріске де түк пайдасы болмайды, тек «договор» жасасқан екі адамға ғана пайдалы болады, ғалым, болмаса ғалым болғысы келетін, ал ғалым болса атағын

өсіргісі келетін өндірістің бастығы жаңағы өтірік жұмысты не кандидаттық не докторлық диссерта етіп қорғайты. Оны өтірік ғалымдар қаптап отырған ЖАК (жоғарғы аттестациялық комиссия) бекітеді. Ал жаңағы өтірік ғалымға көмектескен өтірік ғалым болса, тегін ақшаға кенеледі. Тегін ақшаға кенелетіні, ол өтірік жұмысты өзі істемей «құлдар» істейді. Құлдар деп отырғаным оның қарамағындағы «мнс»-тер мен «снс»-тер («Арпалыс», 68 бет).

Қышқашұлының жасалымдарының жарық көрмеуінің екінші себебі – осы күні кейбіреулер егіле еске алып жүрген социалистік системадағы үлкенді-кішілі бастықтар болатын. Әдетте бастық атаулы өз креслосында мың бір түндегідей «ұзақ тамағынты ғыр кешу» үшін қарамағына «ләббай, таксыр» деп иіліп тұратын жағымпаздар мен өз туыстарын жинайды. Бір өңірді қырық жыл билеген «кемеңгер» жас жігітке: «Егер ұзақ уақыт бастық болғын келсе, қарамағына ешқандай өзіннен білімді, табанды, талантты, қажырлы, ізденгіш, адал маманды алуы болмай, коллективте абыройың болмайды, креслоңа қауіп төнеді, бір айырылсан креслоң қалпына келуі қиын, бастық атаулы «халқым үшін» деп айтады, бірақ креслосына ғана қызмет етеді, осыны жадында ұста» дейтін.

Кейбір қаламгер сәбет дәуіріндегі осындай «қайраткерлердің» сөздерін емірене, елжірейеске алып жатады. Мүмкін елжірейтіндей сөз айтқан шығар, бірақ елжірейтіндей іс істемегені анық. «Нате надо искренным, а надо кезеңе искренным» деген сөз осындай ғұламалардан қалса керек...

Сөзіміз дәлелді болу үшін Секеннің «Арпалысына» оралайық: «Важов мырс етіп күлді де, «Беликке әуелім «Правданың» да әлі келмейді» деді. Сөйтіп, амал жоқ жұмыстан «өз еркімен» кетуге мәжбүр болдым. Екібастұздан кететін күні, пойызға бір-екі сағат қалғанда қасына барып,

кенқазғышымен қоштастым. Үстіне қолымды салып тұрып, жыладым... Кенқазғышқа байланысты кейін тағы да екі рет жыладым. Тағы да алдымнан «не істеу керек?» деген сұрақ шықты. Не істеу керек екені белгілі – Екібастұзда жартылай жасалып бітпей, қалған кен қазғышты жасап бітіру керек. Алматыға келе сап, бұрын талай барған мекемелеріме тағы бардым. Екібастұздан кетерде жартылай жасалған кенқазғыштың суретін ала кеткем. Барған жерімде әлгі суретті көрсетіп: «Сіздерге бұрын келгенімде кенқазғыш жасалған жоқ еді. Енді міне жартылай жасалып Екібастұзда қалды. Енді соны толық жасайық» деймін. Бірақ біреуі былқ етпейді. Одан өзіміздің ЦК-ға бардым, ЦК олардан да жаман қарсы алды. Біреуі

ем «ертең сағат пәленде Шадов сізді қабылдайды» деді. Айтқан уағында министрлікке бардым. Шадов та, көмекшісі де алдымнан жүгіріп шықты. Шадов тіпті өзіне кеше кіре алмағанына ренжіп: «Көмекші жібермеді дейсің, көмекші кім? Осындағы қаптаған көп кеңсебайдың бірі, қағып жібермейсің ба былай тұр деп, ой-ой!» деп басын шайқады. Содан менің Екібастұздан салпақтап келгеніме ренжіп «Бекер әуре болып келгенің сол жақтап ызбандасан ғой бәрі шешіліп жатыр. Мен ол Беликке шаянның қайда қыстайтынын көрсетер ем» деді. Содан не керек, «Беликке жаңа ызбандарым, Екібастұзға қайта бар, жұмыс та дайын, жатақхана да дайын, тек ана экскаваторынды сенбі, жексенбі ғана істейсің» деді. «Ойбай, сөзіне құлдық бәріне келісемін, тіпті еден жуушы болып істеуге

МЫҢМЕН АЛЫСҚАН

«Келме бұдан былай, сенің бұл темірлеріңмен ЦК айнаспайды» десе, біреуі «Сен өзін партиядан шығайы деп жүрген жоқсың ба, елге жұмыс істетпейсің» деп қорқытты.

Содан Алматыны қанша айналсам да, ешкімнен қайыр болмайтынына көзім жетіп, Мәскеуге баруға бел будым. Мәскеуде бірден Козаченконың кеңсесіне бардым, ол мені тағы да Көмір министрлігіндегі бір кеңсебайға ертіп барды, ол кеңсебай менің сызбаларымды қараған да жоқ. Неге келгенімді біліп, тау-кен институтына жіберді. Сондағы ғалымдардың пікірін алып келіңіз, онсыз жұмысыңызды қарамаймын деді. Тау-кен институтына бір еме үш рет бардым. Тышуында де кып-қызыл айтыс болды. Западинский деген біреуі: «Сен не, ғылым мен техникада Наполеон болғын келе ме? – дейді. «Болғын келеді емес, боламын», – деймін мен. «Міне, көріндер» деп, кенқазғыштың суретін алдырына жайып қоямын, сызбаларды қабырғаға іліп қоямын. Былай да былай айтам. Болмайды. «Өлдім-талдым дегенде Балжан туды» деп, үшінші күні Западинский бауырым мені қолдады. Содан не керек, әрі айтысып бері айтысып, құдай жарылқап кеңес мүшелерінің көбі Западинскийді қолдап шықты. Сөйтіп, СССР Ғылым академиясының ғалымдары менің қолыма «Жаңа экскаватордың Екібастұзда жартылай қалған нұсқасын толық жасап, сынаған жөн» деген шешім шығарып берді. Шешімді алып, шауып отырып министрлікке келюмін. Өзім өзім «иә, сәт» деп қоямын. Сөйтсем қайдағы сәт, алдымнан тағы бір тау шықты. «Мұны тек Шадов шешеді» дейді. Шадов ол кезде, СССР Көмір министрінің бірінші орынбасары. Не істеу керек, барсам көмекшісі «Шадов қабылдамайды» дейді. Бірден Мәскеудің ЦК-сына қоныраулаттым, пәмилесі әлі есімде Лукин деген кеңсебай, «біраздан кейін ызбандарың» деді. Біраздан кейін ызбандар

де бармын» дедім қалбақтап. Сөйтсем, Шадов бауырым қыпқызыл өтірікші екен, жаңағының бәрін өтірік айтыпты... Белик «бауырым» қолыма өздерінің техсоветінің «Жаңа экскаватор түке жарамайды» деген шешімін ұстатты. Жұмыс сұрап едім отдел кадрға бар деді. Отдел кадрға барсам жұмыс жоқ дейді. Сонымен салпақтап Алматыға қайттым...

Содан бірде қаңғып жүріп кездейсоқ қазақтың сол кездегі белгілі ақыны әрі сыншысы Әбіраш Жәмішевке жолыға қалдым. Университетте Уәш ағамен бірге оқығанын кейін білдім. Сырбай Мәуленовтің бас редактор кезінде «Жұлдызда» істеген, енді «Социалистік Қазақстанда» істейді екен, құшақтай алды. Істейді жарып бара жатқан шерімді жыр қып тарқаттым. Жырымды тыңдап болып, сенің осы айтқандарыңның ішінде маған ұнағаны анық кенқазғыштың туралы әңгіме болды. Сен соны «Көмірді қалай қазған жөн?» деп жазып әкеп берші, көрейін деді. Деру жазып апарып бердім. Көп ұзамай-ақ мақала болды мен жарк ете түсті. Тура Ленин сыйлығын алғандай қуандым, бұрын да оны-мұны жазғандарым шығып жүретін, ал мынау олардың бәрінен бөлек, мұны басқа емес Димекен оқиды. Өзі тау-кен инженері, қалай оқымайды, оқиды да дереу өзіне шақырып алады. Шақырып алады да барлығының аяғын бір етікке тығады, іштерінде маған «бұдан былай келме» деген ит те, «партиядан шығып қалайың деп жүрген жоқсыңба» деп қорқытқан ит те бар, деп екеуі де бірден деп қоя ма деп, емеуі де маған жауап беріп қарайды. Мен кекірейіп оларға қарамаймын. «Көңіл жүйрік пе, көк дөнен жүйрік пе» дейді қазақ. Менің бұл қиялым сол қиял қалпында қалды...

Кейін бір жолыққанда Әбекен «Апырмай бұл қалай, сен көмірді қазіргейдей қазбайық, жаңаша былай қазайық дейсің. Сонда мынандай пайда табамыз дейсің. Және ол пайда жүздеген

мындаған сом болса екен, миллиондаған, миллиардаған сом. Қазақстанның бір жылғы бюджеті. Ал енді соған бір адамның селт етпей қалай? Жарайды, біз сияқты жәй адамдар селт етпей ақ қойсын. Ал ана Үлкен үйде отырғандар ше, жарайды олар да селт етпей ақ қойсын, Димекен неге үндемейді? Әлде ол кісіге газет бармай ма, әй, бармайтын шығар...» деп күйінді. Содан саған калай көмектесуге болады деп өзімен өзі сөйлесіп тұрды да кенет: «Әй, сен осы телевидениеге барсаң қайтеді, газетті біреу оқыса біреу оқымайды. Ал телевизорды көрмейтін халық жоқ қазір» деді де ойына тағы бір нәрсе түскендей тез-тез сөйлеп кетті. «Сен былай істе, дәл осы атпен телесценарий жаз, сөйт те телевидениеге апарып

тағы да геологтар туралы. Тағы да сол геологтар өмірінен, тұрмысынан, жұмысынан мүлде бейхабарлық, тағы да тас-талқан шығарып сын жаздым да, «Лениншіл жасқа» апардым. «Ойбай, мынауыңыз журналға болмаса, газетке сыймайды ғой» деді сондағы бір білгіш. Содан «Жұлдызға» бардым, Әбекенді алғаш сол жолы көрдім, сынымды алып қалды. («Арпалыс», 96 бет).

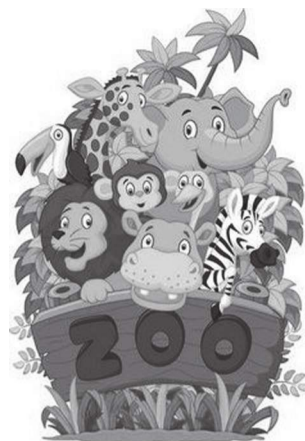
Қышқашұлының жасалымдарына Мәскеу ғалымдарының қырын қарауы түсінікті. Мемлекет пайдасынан гөрі өз пайдасы маңызды социалистік система. «Күн көсемінің» мәңгілік идеяларынан қуат алған Кеңес өкіметі күрсетіп құлап, еліміз тәуелсіздік алғанда тілшілер қауымының өзі ә дегенде «Сәбет өкіметі құлады» деп ашық айта алмай

заманда адамдық бейнесін жоғалтқан ұрпақтың қасиетті рамазан айында ауызашарға жайылған тегін дастарханға Питердегі қысқы сарайға шабуылдаған большевиктердей жанұшыра жүгіргенін көргенде, өз-Наурызда тегін палауға хайуанша таласқан тобыр ережесіз жекпе-жектің сарбаздарындай бірін бірі таптап, жаншып жатқанда, «жүлдіз» кемпір жас байға тигенін, «жұлдыз» шал жас қатын алғанын мақтанышпен желіге жүктегенде, дидайнадан Бесобадағы іргетассыз салынған он қабат үйлердің опырыла құлағанын көргенде, жалмауыз заврайонының жарты миллиард теңге жалмағанын көргенде, ұлы тонаушыларға қойылған ескерткіштей ЛРТ бағаналарын көрген сайын сізді еріксіз еске аламыз, Сейілбек көке...

Құрметті оқырман, не лағып отсың, тегін палау таласқа Сейілбек көкенің не қатысы бар деуіңіз мүмкін. Мұндағы байланыс біздің жабайы капитализм «Ұлы

ХАҰАНАТТАР БАҒЫНА САЯХАТ

Біз өткен жексенбіде қаладағы хайуанаттар бағына бардық. Саяхатымыз өте қызықты өтті. Тор ішіндегі жолбарыс өте ірі мақұлық екен. Сол секілді мүйізтұмсық та аса ірі жануар көрінеді. Бақта емін-еркін жайылып жүрген қарақұйрық пен тауешкі, ақбөкен де қатты қызықтырды. Сол секілді аққу мен қарақу да сұлулығымен көз тартады. Менің кейбір достарым мұнда түйеқұс пен тасбақаны да алғаш рет көргендерін айтты. Хайуанаттар бағындағы көлде алабұға, көксерке секілді балықтар да өседі екен.

АҚҚУ – КИЕЛІ ҚҰС

Құс падишасы саналатын аққу жөнінде түрлі аңыздар бар. – Ақ қардай аппақ алыстан, Ақ құстар көзді арбайды. Қос аққу жана танысқан, Жігіт пен қыздан аумайды, – деген жырдағыдай, аспан мен жерге, айдын шалқар көлге сән берген бұл құс сынарынан айырылса ұзақ

өмір сүре алмайды екен. Яғни, түрлі жағдайлармен серігінен ажыраған соң көп ұзамай соғылып өледі. Сол себептен де, аққудан адалдықтың белгісі көрінеді. Киелі құстың бойынан тек тазалық, сертке беріктік қасиеттері қарастырылады. «Аққуды атпа, достықты сатпа» деген сөз де осыған байланысты айтылады.

МҰРАТТЫҢ МЫСЫҒЫ

Менің Мұрат деген досымның кішкене мысығы бар.

Мысықтың аты да иесінің есіміне ұқсас – «Мурка». Өзі тым ерке. Тынышсыздығы соншалықты, күні бойы секіріп, өз-өзімен алысып ойнап, дамыл таппайды. Кейде Мұратпен тығылыспақ ойнағысы келіп, сабақ қарап отырған иесіне жағаласып тиісіп, маза бермейді. Кейде жүгіріп барып шифоньердің ішіне тығылады, кейде шкафтың

тартпасына кіріп кетіп, асыр салады да жүреді. Бір күні қызық болды. Қатты ұйықтап қалып, мектепке кешігінкіреп барған Мұрат сыныпқа кірген салып, портфелін ашқанда ішінен Мурка ырғып шықты!

Мұдайды күтпеген мысықтың иесі қатты таңырқап, отырған орнынан құлап қала жаздады. Ал жағдайды тез түсінеген достары мәз болып, жамырай күлді.

БИШІЛЕР

Таяуда бізді қайран қалдырған бір жағдай болды. Сабақтан бос уақыттарында бізбен бірге ауладағы футбол алаңында доп ойнап жүретін екі бала биші екен!

Бірінің аты – Мұхит, екіншісі Әліби. Жастары он екі-он үште. Яғни, бізден гөрі ересек. Өздері футболды өте жақсы ойнайды. Қимылдары ширақ. Өте жеңіл және әдемі қозғалады. Спортқа бейім екендері бірден байқалып тұрады.

Бірақ бұлар ойынға сирек шығады. Екі-үш аптада бір ғана көрініп, тез кетіп қалады. Сөйтсек, бұлардың ойынға қолдары босамайды екен.

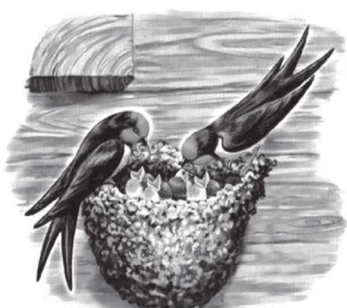
Көп уақытты биге арнайды. Кейін білсек, екеуі «Спорттық бал билеріне» қатысатын көрінеді. Өздерінің айтуларына, спорттық бал билері екі топқа бөлінеді: еуропалық билер мен латын-америка билері. Биіміз көп күш-қуатты және табанды жаттығуды қажет етеді дейді.

Мен бұрын ұл балалар бимен айналысады деп ойламаппын. Және өздері сырттай қарағанда өте сымбатты, сұлу көрінеді. Соған қарағанда, спорттық би адамды әсемдікке тартатын сияқтанады. Сондықтан, кейінгі кездері мен де биге қатты қызығып жүрмін.

ҚАРЛЫҒАШТЫҢ ҰЯСЫ

Көктем туғанда жылы жақтардан көптеген жыл құстары туған жерге қайта оралады. Солармен бірге сүйкімді қарлығаштар да келеді. Бийлә сөйтіп. Олар жете келгеннен өздерінің етті ұяларын қайта жөндеп алды. Қарлығаштар өте ұйымшыл болады. Әрқайсы ауыздарымен тас қиыршықтары мен саз-балшық тасып, өз үйшіктерін лезде қалыпқа келтіреді.

Олардың оралғанын және келген бойда ұяларын ондап алғанын көрген Алма мен Бекзат қатты қуанды. Өйткені қарлығаштар жаман жерге ұя салмайды. Әдетте бұл құстар ынтымағы

зор, өте тату отбасыларының үйін таңдайтын көрінеді. Ал кейінірек бұлардың балапандары да пайда болады.

Мәди МИРАС, оқушы Астана

ЖАЛҒЫЗ ӨНЕРТАПҚЫШ

бер». Сөйтті де менің ойымды сезіп: «Онда менің таныстарым бар, бірақ қолынан түк келмейтін иттер» деді. Кейін бір жолыққанда Әбекен «телесценарийін не болды?» деп сұрады. «Көрген жоксыз ба? Әбекен: «Әй, қашан көрсетті?» деп сасып қалды. «Жәй айтам, Әбеке, жаратпай қойды телесценарийді» дедім. Сәл үнсіз тұрып таусыла сөйледі: «Құдайдың құтты күні біресе ана газетке, біресе мына газетке мақала жазады. Құдайдың құтты күні не радионы не телевизорды босатпайды. Айтатыны ақыл-ауағыз. Халықтың мүддесін ойлайық, халықты бақытқа кенелтейік, халықты бақытқа кенелту үшін коммунизмге жетейік, ол үшін коммунизмнің материалдық-техникалық базасын жасайық, ол үшін ғылым мен техниканы дамытайық» деп сарнайды. Ал енді халықтың мүддесін ойлағыш болса, халықты бақытқа кенелткіш болса, бәрімізді коммунизмге тезірек жеткізгіш болса ол үшін ғылым-техникалық прогресті өркендеткіш болса, сенің мына ғылыми техникалық жаңалығыңды неге қолдамайды?» деді. Сөйтті де сәл үнсіз тұрып, тағы да таусыла сөйледі: «Сөз бен ісіміздің арасы жер мен көктей».

Әбекеннің «сөз бен ісіміз» деген сөзі кезінде бір қаламгердің романы туралы дәл осы атпен жазған мақаламды есіме түсірді. Әбекенмен танысуым сол сыннан басталған. Ш атырқұлда жүргенде «Жұлдыздан» қаламгердің повесін оқып тас-талқанын шығарып сын жазғанмын. Повесть геологтар туралы екен. Бірақ геологтардың өмірінен де, жұмысынан да мүлде бейхабар. Сынымды «Лениншіл жас» басты. Содан Алматыға келген келген соң, жазушының және бір кітабын көріп, ескі таныс болған соң, не жазды екен деп дереу сатып алып оқысам,

кібіртіктеп, зауыт фабрикалар тоқтап, колхоз, совхоз әрі-сәрі боп, басқа республикалармен экономикалық байланыс үзіліп, қара халық аласапыран қиын кезеңге тап болды деп мәймөңкелеп бастағанда, Секең тәуелсіздікке жүрегі жарыла қуанып, ерекше құлшыныспен бұрынғыдан жүз есе артық еңбектенген еді. Оның бір дәлелі – өзі істейтін кәсіпорында қазақ тілі курсын ашып, шенқұмар қазақтың бірін бастық қойып, өзі тегін сабақ өткізген, жасалымдарына жан бітіреді деп, жаңа министрлерден үміттенген. Бірақ сөз жүзінде «Тәуелсіздік сарбазы» болып көрінген үкімет басшысы, министрлер мен кеңсебайлар сененнің бір де бір жарағын жасатпай, қадам сайын кедергі келтіріп, сызба күйінде қалдырды. Себебі, Қышқашұлының жақтары Қазақстанда жасалып, әлемдік бәсекеге шығатын болса, мыңға қалған министрлер мен кеңсебайлар мүлдем керексіз болып, жұмысыз қалар еді. Және бір себебі – еліміздің шетелден миллиардтарға азық-түлік пен техника сатып алуында өзіне тиесілі «қол үздіктерін» (откат) ала алмас еді. Министрлерге, кеңсебайларға еліміздің тәуелсіздігінен гөрі «қол үздіктер» арқылы келетін өз тәуелсіздіктері маңызды болды. «Мынау марғау дәуірдің де орташалар сүйенері, Біліктегі басты көбі орташа ақыл иелері» деп ақиық ақын Мұхтар Шаханов жырлағандай, орташа ақыл иелері кезекті қымбатшылық жасағанда, үкімет орташа ақыл депутаттары арқылы кезекті рет алақан жайып шет елден әлде, ұлттық қордан қарыз сұрағанда сізді еріксіз еске аламыз, Секе. Миллиондарды жымқырған «өнер қайраткеріне» араша түсіп аттандап шығатын ақсақалдар сізді қолдап бір ауыз сөз айтпағаны еске түскенде, отыз жылғы кер

даланың ұлы тонаушыларынан» басталмай ұлы дала өнертапқыштарының жарақтарын жасап, ел бюджетіне триллиондай теңге құйдырудан бастағанда, сол триллиондардың арқасында ауылға, қалаға асфальт жол, ауыз су, табиғи газ, монша, мәдениет үйі, балабақша, үш қабат заманауи мектеп салынып, ол мектепке: оқу бітіріп жұмысқа келген жас маманды жұмысқа қабылдау үшін, миллион теңгесін сыпырып алатын, дипломды сатып алып, еден жуушыдан директорлыққа көтерілген сұркия болмас еді. Зәулім мектеп салынып, оған жұмысқа тұрғын үймен қамтамасыз етілген білікті мұғалім жаны еді. Аппақ қардай сәби жанын патриот болуға, алған білімін отанына кіршіксіз қызмет етуге, тәрбиелер еді. «Ұстазы мықтының ұстанымы мықты» дейді қазақ. Израильде ең жоғары жалақы мұғалімге, дәрігерге және әскерилерге ғана төленеді екен. Сонда біздің балаларымызда, әкім, кеденші, банкир болуды армандамас еді. Әскеріміз мықты болса, апырмай кешегі генерал шекараның қай жерінен өтіп кетті деп аңырып отырмас едік. Сіздей талантты бағалай алмаған, қорғай алмаған, біздің обалымыз жоқ. Өнертапқышты қолдауға деген құштарлықтан іштарлық жүз есе басым бізде. «Мәстектерді жіберіп ат жарысқа, сәйгүлікпен кей жерде қойыңақы демекші, әр қиындыққа тап болған сайын сізді еріксіз еске аламыз Сейілбек көке. Ғалымдар пейіштің есігінен сұрақ-жауапсыз кіреді делінген хадисте. Сіздің жаныңыз жәннатта екені шүбәсіз.

Нысанбай ҚУАНӘЛІУЛЫ, зейнеткер Астана қаласы

1. САҒЫМ БОП КЕТКЕН
САЛТ АТТЫ...

– Толик, қайдасың?!
– Жұмыстамын.
– Толян, қайдасың?!
– Кездесудемін...
– Теменовский, қайдасың?..
– Бұл кім? – деймін кейде әдейі.

– Мен ғой...
– Ә-ә... Әшөк, сен бе?!
– Иә, – дейді ол.
– Әшөк, я занят...

Бұл – Әшекен... Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, көрнекті театр сыншысы Әшірбек Сығай екеуіміздің телефонмен сөйлесуіміз...

Жарықтық өзімен өте жақын адаммен ол осылай қалжыңдасатын.

Еркелейтін, еркелететін...
Қандай ауыр да қиын сөз еді...
Жарықтық...

...Біз соңғы рет қарашаның жиырмасында Қ.Қуанышбаев театрында бірге болдық. Сол күні СССР халық артисі, Халық қаһарманы Әзірбайжан Мәмбетовтің еске алу кеші өтті. Әшекен сол күні бізге таңертең 11-ге таман келген. Дайындық біткен соң менің кабинетіме келді. Күні бойы бірге болдық.

– Толик, мен отыра берейін бе?..

– Отыра бер...
– Үйге барсам ерініп қалам...
Қайтып көшеге шыққым келмейді.

– Әшөк, какой разговор...
Әзірбайжан Мәмбетовтің кешін Әшірбек Сығай ғажап жүргізді. Тосын теңеулер, өткір сындар, ойлы да мәнді мәтел тіркестер... Шұрайлы сөздің, салмақты да образды сөйлемдердің, әдеби сөздің әдемі өрілген сәті еді бұл кеш...

Иә, Әшекен менің мерейтойымда сөйлеуі, кешті бастауы керек болатын. Менің творчеством жайында түсірілген «Дарабоз» атты деректі фильмде де ол соңғы рет сұхбат берген екен.

...Ол кезде мен студентпін. Құрманғазы атындағы Мемлекеттік консерваторияда театр факультетінде оқитын шағым. Бұл кезде Әшірбек Сығай СССР Халық артисі Хадиша Бөкееваның курсына бітіріп, дәріс беру үшін ұстаздық жолға түскен кездері болатын. Актер бөлімін бітіргенмен, сол кезде ол өндіріп жаза бастаған. Республикалық басылымдарда Әшірбектің мақалалары бірінен соң бірі көктемгі жайдың оғындай ана жерде, мына жерде шыға бастады және мақалалары құр спектакльдің сюжетімен, артистердің кім ойнағанын ғана баяндаған мақала емес, тыңғылықты талдау, артистердің мүлт кеткенін емес, мықтылығын, мығымдылығын, режиссердің сүрінгенін емес, орта бойлы пьесаларды сүйреп шыққанын тілге тиек етті.

Әшірбек Сығай Людмила Богатенко, Қажығұмар Қуандықов, Бағыбек Құндақбаев сынды үлкендердің ізін басты. Сол кездегі зиялы қауым Әшірбекті аса бір ыждаһаттылықпен іздеп жүріп ои бастаған. Күләш Байсейітова көшесінде, бұрынғы Киросне дейін сол кезде барлық басылымдар әйнектің астында ілулі тұрады. Көшедегі кітапхана қызыл бұрыш дерсіз... Бізде сол, кей-кейде аспан астындағы газетке телміреміз... Әшекенді оқитынбыз...

Бұл кезде мен де шимайлап оны-мұны жаза бастаған...

Бір күні Әшекенді консерваторияның ұзын дәлізінен ұстап алдым.

Беймәлім

Талғат ТЕМЕНОВ,
Халықаралық Шыңғыс Айтматов атындағы сыйлығының лауреаты,
Қазақстанның Халық артисі,
профессор

– Аға, мен осында II курсқа оқимын. Аскар Токпановта...
– Иә... Сырттан білем.

– Менің бір жазғандарым бар еді, көресіз бе?
– Мақала ма?
– Жок... әңгіме сияқты...

– Оны енді редакцияларға апармайсың ба?
– Алдымен сіз оқып көрсеңіз деп ем...
– Асқар ағана неге бермедің?..
– Мен енді актерлыққа оқимын ғой. Ұнамай қалса оқудан шығарып жіберер... Анау Оспанхан ағаны сөйтіпті дейді ғой...

– Иә, ол шалға ұнау онай емес, – деп, Әшекен күліп жіберді. – Қане...

Мен де сол кездегі сары сөмкеден дәптерге жазғандарымды суыра бергем...

Дәлізде адам көп. Бұл – үзіліс кезі еді. Әшекен терезенің алдына келді де көз жүгірткен. Онша оқығысы келмеген сияқты... Бір кезде аударған жеті қайта үнілді... Сосын жанжағына қарады да, шатырға көтерілетін баспалдаққа беттеді. Бұл жер – мұғалімдер келмейтін, студенттердің жасырын темекі тартатын жері. Ана жер, мына жерде бос бөтелкенің сынықтары, темекінің қалдынтары дегендей қоңыс шашылып жатыр. Бірақ мұнда біреулер әкеп тастаған, залдан шығарып тастаған ескі орындық бар. Шамасы, Әшекен

де бұл жер бөтен емес екені көрініп тұр...

Көктем кезі, далада күн жаңбырлы. Шатырды тырсылдаған жауынның тысыры естіледі. Ол аздай кей жерден тамшылар да көрінеді. Әшекен бас алмай оқып отыр... Не дейді екен, не айтады екен деп тықырып тұрмын. Бір кезде ол басын көтерді:

– Әй, мынауың тәп-тәуір дүние ғой! – деді. – Сен мыналарды газеттерге бер.

– Рахмет, Әшаға!

Бұл – менің Әшірбек Сығаевпен алғаш танысуым еді... Біздер кейін жақсы сыйлас ағадос, іні-дос, сырлас, қызметтес те болып кеттік. Талай фестивальдерде қазылар алқасында қатар отырдық... Сапарлас болдық...

Бір жолы Әшекен Күләш женгеймен бірге үлкен немересі Ділда бар, біздің үйдегі Гүлбарам, балаларым Дидар мен Фарابی, бәріміз Алакөлге бардық. Театрдағы Рахман – Алакөлдің жігіті... Өзі қоярда-қоймай шақырып жүрген соң, баруды жөн көрді.

– Толик, бір қызық болсын... айттайын ба?

– Айт.
– Онда давай, ішуші болмайық.
– Сонда қалай?! – деймін мен.

– Вообщее ішпейміз бе?
– Иә...

– Вот ты дашь... – деймін мен.
– Демалыс болған соң демалайық, бірақ ішпейік. Балалар бар дегендей.

– Ну... жарайды, – дедім мен. – Как скажете...

Бет алысымыз – Алакөл. Астымызда – екі машина... Жұрт-жәнекей бізді тосқан ел-жұрт... Әсіресе, Арқарлыдағы асуда жолдасым Алдаш дастархан жайып қойған. Алдекең бір-екі рет қинап еді, мен балбырай бастадым. Әшекенге қараймын... Ол басын шайқап: «Жок ішпей-ақ қояйық», – деді.

Сол жолы жақсы демалдық. Рахман бауырымыздың үйінде бір жеті тынықтық. Әсіресе, анасына қатты риза болдық.

Әшекен кейде кешке ән салады... Сөйтіп Алакөлдің жағасында бір жеті жаттық... Күндізгі су, күннің ыстығы, жол бар дегендей... шаршаймыз. Сол күндердің бірінде таңертең далаға шықсам, шамасы, бес жарымның кезі ме екен, алакеуімде Әшекен дөңгелек аласа столда бірдеңе жазып отыр.

– Әшөк, таң атпай не болды?! Ұйықтамадыңыз ба? – деймін ұйқымады аша алмай.

– Бір журналға мақала беруім керек еді... Жігіттерге уәде бергем, күтіп отыр. Апарып бермесем ұят, – деді.

Әшекен әлгі мақаласын, сөйтіп, екі-үш күнде бітіріп шықты. Бұл оның еңбекқорлығы, уәдесіне беріктігі, ең бастысы, өзінің творчествосына адалдығы еді...

Ана бір жылы Ғ.Мүсірепов атындағы театрдың Москвада гастролі болды. Армен Джигарханяның театрында өнер көрсетіп қайттық. Бірақ алғашқы пресс-конференцияның өтуі Армен Джигарханян, Роман

Әшірбек Сығайдың келесі кітабы «Қалибек Қуанышбаев театры» деп аталады. Кітап наурыздың 27-інде – Халықаралық театр күніне шығуы тиіс болатын...

Сөйтіп кеш өте жақсы өтті. Кештің соңында лық толы зал ұзақ уақыт қол соғып тұрып алған. Шыққан соң театрдың түбіндегі мейрамханаға бардық. Есмұхан Обаев, Қорлан Қалиламбекова, Әшекенмен қатар бірге отырдым. Мен ерте кеттім.

– Әшөк, таңертең мен ерте ұшам ғой... Қайтайын.

– Сен қайда барасың?

– Мәскеуге, Халықаралық театр фестиваліне... Жүрімін.

– Онда Олег Ивановичке (Олег Пивоваров – «Театральная жизнь» журналының редакторы) сәлем айт, менен сәлемдеме ретінде бір «Қазақстан коньяғын» апарып берші.

– Какой разговор, Әшөк...

– Жақсы, жолың болсын! Аман болайық...

– Давай, Әшөк!

Әшекен қолымды қатты қысты.

Бұл – біздің соңғы кездесуіміз екен...

Әшірбек Сығай қырық бес жыл бойы қазақ театр өнерінің, қазақ мәдениетінің, қазақ әдебиетінің, қазақ руханиятының іздеушісі жокшысы, сақшысы, сарбазы, дарабозы болды. Ең соңғы отырысымызда, яғни қарашаның жиырмасында ол осыны айтқан.

– Аана, сен өткен жолы Мәскеуде жүргенде біз – Есмұхан Обаев, Рашид Нұғманов және мені Парламентке шақырды. Ой, сойдым ғой... Қуанышбаев театрының ғимараты жоктығын, облыстық театрлардағы жалақының аздығын, тіпті, кейбір шенеуніктердің театрдың қай жерде орналасқанын білмейтінін айттым... сойдым...

– Әшөк, оны Есағам мен сіздер айтпасаңыздар кім айтады?..

– Ей, мейлі... – деген Әшекен. – Өзім үшін емес, өнер үшін. Көп болса, президенттік стипендияны қиып тастар!

Иә... Қайран, Әшекен! Сен өмір бойы өнердің, драма театрының, таланттар мен дарындардың жоғын жоқтаған, іздеген сардар екенсің-ау... Салт атты сарбаз екенсің ғой... Қайран Әшөк-ай!

Енді ел-жұртың сағынатын болды-ау...

Сағым боп кеткен салт атты...

2. «ПОЛКОВНИК»

Соғыстан кейін бұл есім көп болды. Жұрт біткеннің барлығы ұлды болса – Бауыржандай батыр, Бауыржандай ержүрек, данқты... аты аңызға айналған қаһарман болса екен деген... Шүкір, бүгінде ел ішінде Бауыржандай баршылық... Рамазан да шақалағарының атын ырымдап Бауыржандай деп атаған...

Бауыржан Нөгербек – Ұлытаудың тумасы. Әкесі Рамазан соғыстан кейінгі қиындық, жокшылық, тапшылық кездерде Жезқазған қаласындағы тігін фабрикасында бөлім басшысы болды. Ер-азаматтардың көбі соғысқа кетіп оралмаған, қайтқандары – мүгедек, бірінші қолы, бірінші аяғы жок, үстіндегі гимнастеркаларын әлі шешпей жүрген кезі еді.

Әшекен сылқылдап күлді.

бұл... Ел іші жүдеу... Ашаршылық, репрессия, соғыс... бірінен соң бірі кеп, елі есенгіреп қалған шақ еді бұл... Дей тұрғанмен... Ұлы Жеңіс ел көңілін көтерген... «Бұдан жаман күнде де тойға барған» дейтін қазақтың соғыстан соң да тойы тарқамаған...

Жесір атанған келіншектер күйеуі қайтыс боп, жетімдерін жетелеп жүріп өсірген әйелдер де бұндай той-жиыннан құр алақан емес-ті. Рамазан осындай бір отырыста Бауыржанның шешесімен кездескен... Бас қосқан...

Бауыржан Жезқазғанда қазақ мектебі болмағандықтан, орыс мектебіне барды. Алғыр, зерек болды. Класта да, көшеде де достарының алды болды. Бірте-бірте, келе-келе Бауыржан – Борис болды. Мектепте де, көшеде де Бауыржанды Борис деген... Ол кезде опера театры тек Алматыда, драма театрлары да бас шаһарда. Ал облыс орталықтары, кішігірім қалаларда тек кинотеатрлар болатын... Ел-жұрттың көңіл көтеретін де, бас қосатын да, қыз-

сияқты үлкен қалаларға кетті. Біреулері оқуға түсті, біреулері үлкен шаһарда жұмыста қалған. Ал Бауыржан сол тігін фабрикасына кіріп, жұмысшы боп істеді. Бірақ көңілдегі қиял, бұғып жатқан бұла күш... тыныштық бермеген... Өстіп жүргенде «Қазақфильмнің» хабарландыруын газеттен оқыған. Келер жылы жаз шыға Бауыржан Алматыға, қазіргі 8-март көшесіндегі «Қазақфильмге» келді. Бұл кезде Камал Смайылов «Қазақфильмнің» директоры кезі-тіні. Кәмекең ол кезде үлкен-үлкен істер тындырып жатқан. Комсомолдан келген жас жігіт қыруар жұмыс бітірді. Және осы кезеңдерде әйгілі «Қыз-Жібек» пен «Атаманның ақыры» фильмдері түсірілген еді... Камал аға Москвадағы ВГИК-ке баратын жастарға «сценарлық шеберхана» ашты. Яғни, оқуға түсетін балаларға дайындық курсы еді. Оны алғаш «Қазақфильмнің» редакторы Лев Варшавский бастап, кейін Валерий Старков жалғастырған. Старков өзі кино

республикалардың азаматтарын оқуға қабылдамады. Арман қуған жастардың тауы шағылды. Мен сол кезеңдерде Алматыдағы театр және көркемсурет институтына басшы боп келдім. Осы шақта Бауыржан бізде проректор боп қызмет атқаратын. Біздің болашағымыз үшін өзімізде бұрын болмаған, тек Москва, Ленинград сияқты үлкен қалаларда ғана оқытатын жаңа мамандарды дайындау керек еді. Сол жаңадан ашылған он ұш мамандықтың бірі – ол кинотану болып еді. Бауыржан осы іске бар ынтасымен, күш-қайратымен кіріскен. Шындап келгенде Бауыржан Нөгербек – Тәуелсіз еліміздегі кинотану мамандығының іргетасын қалаушы. Бірден бір соның авторы. Бауыржанның алғашқы шәкірттерінің алды бүгінде елімізге, руханиятымызға білгілі тұлғаларға айналды.

Олар: Гүлжан Наурызбекова, Назира Мұқышева, Гүлнар Мүрсәлімова, Бақыт Құтпанбай, Нұрбол Алманов, Берік Уәли, Әсел Сәрсенбекова, Самал Есенбаева, Толқын Қожахметова.

Бауыржан Нөгербек сөзге көп араласа қоймайтын, жымиып қана отырып күлгенде өзіне ғана жарасқан шоқша сақалы селкілдеп, мәз болғанда көзі жұмыла кететін.

2010 жылы Қазақстанның Еңбек Ері, Қазақ ұлттық өнер университетінің ректоры Айжан Мұсаходжаеваның шақыртуымен Баукең Астанаға келді. Айман Қожабекқызы өнер ордасын тек музыка мамандықтарынан тұратын университет емес, театр және кино, хореография мамандарын дайындайтын өнер ордасы жасайын деген... Алайда кадр мәселесі қашан да тапшы ғой. Осы орайда ректор Алматыдан белгілі сыншы Әшірбек Сығай, композитор Кеңес Дүйсекеев, кинотанушы Бауыржан Нөгербек сынды мамандарды шақыртты. Осы кезеңдерде университет ұшан-теңіз жұмыс атқарған... Жастарды жыл сайын осы мамандықтарға қабылдады. Бауыржан Нөгербектің бұл екінші тынысы ашылған шағы-тын. Және Астанадағы ұшан-теңіз шаралардан Баукең қалмайтын. Біртоға, сырбаз, әр сөзінде, әр ойында үлкен адамгершілік, адамға деген үрмет – оның кредосы еді.

Таудың биіктігі – олаыстаған сыйын көрінетіні сияқты, уақыт өткен сайын қазақ өнерінің хас тұлпары Бауыржан Нөгербектің орны үндейтін тұр. Кейде кинопремьералардан көргенде құшақтасып, амандасып тұратын едік. Бүгінде бейне көрінбейді. Мәңгілікке аттанған... Ат-тас ағасы Баукеңдердің дүниесіне өтіпті. Кей-кейде еске Баукең-Бауыржан Момышұлы түседі. Нағыз полковник... Біздің Баукең, Бауыржан Нөгербек те – өнердің, киноның полковнигі еді. Қазақ кинотану мектебінің полковнигі.

Менің «Тыраулап ұшқан тырнарлар» деген спектаклімдегі полковник еске еріксіз түседі. Онда Полковник Луқьянов жас жауынгер Пернекевтен беккернен аман сақтап қалу үшін өзі қолбасшыға жүреді. Сол сәтте актер Тілектес Мейрамов қолын шекесіне қойып, «Честь имею» дейді. Баукең де сол аттас ағасындай қолын шекесіне тақап, «Честь имею» деген ғой. «Честь имею». Осындайда мен де қолымды шекемге қойып, әскери адамша «Бауке, честь имею» дегім келеді. Честь имею, Бауке!

ТАНЫС БЕЙНЕЛЕР

келіншектердің өздерінің тігіп-пішкен көйлектерін көрсететін де сол кинотеатр болатын... Қыз-жігіттің әке-шешеден сытылып, кездесетін орындары да сол кішкене ғимарат еді. Кино ғажап дүние ғой. Ішіне бір кіріп кетсең, ертегіге енгендей болатын...

Иә, киноның ол кездегі рөлі үлкен-ді... Тым үлкен болатын... Көзі ашық Рамазан қолы қалт еткенде киноға барғыш еді... Және көбінде баласы Бауыржанды қасынан тастамайтын. Фильмнен соң екеуі үйге бірге қайтады. Кинодан алған әсерлерімен бөліседі. Қызылкенірдек боп кейде әкесімен салғыласады. Содан соң ұйықтар алдында қиялдайтын... Әрбір көрген фильмдерін ой өзегінен өткізетін. Әсіресе, өткен ғасырдың алпысыншы жылдары бұл елге үнді кинолары келе бастады. Бейтаныс әуен, өзге дүние, тосын дәстүр, бөлек әдет-ғұрып бала қиялын тербеп, түйсігіне әлемде басқа да ел-жұрт бар екенін, олардың өздеріндей жоқшылық, тапшылық, әділетсіздік көріп жүргенін аңдатқан. Мұның бәрін балғын Бауыржан соң Радж Капурдың фильмдерінен ұла бастапты. Бұл туралы әкесі екеуі ұзақ сөйлескен. Бауыржан алғаш режиссер болуды армандады.

Мектеп бітіруге бір-екі жыл қалғанда кино жайында жазылған мақала, болмаса актерлердің суреті болса, қиып алып, жинап қоятын. Бауыржан осылайша киноға бет бұрды. Алайда ол мектеп бітірген жылы оқуға бара алмады. Жезқазғандағы трикотаж фабрикасында бөлім бастығы болған Рамазан төсек тартып қалған... Ұйдегі жалғыз бала... Амал не?! Әкесін тастап кете алмады. Қимады. Ең болмаса қасында болып, көкеме көмектесем деді.

Ел қатарлы оқуға барған жоқ. Өзімен бірге оқыған кластастары Алматы, Қарағанды, тіпті біреулері Москва, Ленинград

тарихын жақсы білетін редактор, оқыған-тоқығаны көп, білімді адам еді. Режиссер болам деп келген Бауыржанды Старков әрі-бері тындап, оның жазғандарын оқып-талдап, басқа ұсыныс білдірді. «Сенің ойлау-талдау, анализ жасау қабілетің жақсы екен. Сен одан да «кинотану» мамандығына барсаң қайтеді?» деген. Бауыржан келісе кетті. Сөйтіп барын салып дайындалған. Солайша Бауыржан ВГИК-тің «кинотану» мамандығына түсті. Бұл кезде «Қазақфильмде» кәсіби киносыншылар жоқтың қасы-тын. Қазақ кино өнерінің тұңғыш сыншысы – Қабыш Сирановтың тасы өрге домалап тұрған шағы-тын. Старковтың ойы да осы еді... Ұлттық кадрларды дайындау ол кезде ауадай қажет болатын. Бір айта кететіні, сол жылы Қазақстаннан жеті жігіт оқуға түскен. Олар – Максим Смагулов, Серік Райбаев, Сламбек Тәуекел, Жәкен Дәненов, Болат Омаров, Сапар Сүлейменов және Бауыржан Нөгербеков еді. Бауыржан кинотанушы Нина Туманованың шеберханасына түсті. Студенттік жылдар ВГИК-тің жатақханасы, Москваның қызықты да шуақты күндері зу етіп өте шықты. Әсіресе, ұлағатты ұстазы Нина Петровна Туманова өте білімді, оқыған-тоқығаны мол кісі еді. Және ол Бауыржанды ерекше жақсы көрді. Мінезі ұяң, көп сөйлемейтін, сөйлесе әрдайым орнымен өз ойын нақты да дәл жеткізетін шәкіртінен үміт күтетін. Иә... Бауыржан ұстазының сенімін ақтады.

«Қазанфильмге» келген соң редакторлық жұмысына кірді. Бұл кездерде «Қазақ мультипликациясының» аяққа тұрып, қаз-қаз басқан кезі-тіні. «Қазақ мультипликациясының ағасы» атанған Әмен Хайдаров жақсы ұйымдастырушы бола білді. Әсіресе, «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» фильмі жарқ етіп ұшты. Фильм 1968 жылы Ленинград қаласында өткен Бүкілодақтық кинофестивальда, 1975 жылы Нью-Йорк

қаласында өткен Халықаралық мультипликациялық фильмдер фестивалінде жүлделер алып, жүлдемен жанған кезі еді бұл.

Әмен ағамыз Москваға келіп, ВГИК-тегі жастармен жолыққан. Себебі, Әмен Хайдаровқа білімді, алғыр жастар керек еді. Әмен аға қателеспеді. Сол жылы экономфакты бітірген Сламбек Тәуекел, Жәкен Дәненовты – суретші-мультипликатор, ал Бауыржанды редакторлық қызметке шақырған болатын... Өйткені Бауыржан дипломдық жұмысын Әмен Хайдаров айтқан – «қазақ мультипликациясының өсу жолы» тақырыбы бойынша қорғаған болатын. Сондықтан ол «Қазақфильмге» келген соң редакторлық жұмысына кірді. Бұл кездің қазақ мультфильмінде Әмен ағадан басқа Флобер Мұқанов, Тамара Мұқанова, Ғани Қыстауов, Жәкен Дәненов, Сламбек Тәуекел, т.б. қызу жұмыс істеп жатқан шағы болатын. Бауыржан бұл жерде он бес шақты жыл қызмет атқарды. Тек мультфильмдердің ғана емес, «Қазақфильмдегі» көркем фильмдерінің де редакторы болды.

Талдықорған облыстық драма театрында актермін... ойнайтын рольдерім де, отбасым да, пәтерім де бар. Бірақ көңіл шіркін көк дөнен... Сахнаға сыятын түрім жоқ. Оның үстіне ол кезде облыстық «Октябрь туы», республикалық «Лениншіл жас» газеттеріне әңгіме, мақала шыға қойған жоқ-ты. Аяқ астынан бір күні кілт бұзылдым. Москваға ВГИК-ке барсам дедім...

Қысқасы, шыққаны бар, шықпағаны бар, әңгіме, новелласымақ жазғандарымды «Қазақфильмге» жібергем... Арада екі-үш айдан соң Алматыға келсем, менің әңгімелерім жайында «сценарлық шеберханасының» жетекшісі Екатерина Васильевна Рубанович бүге-шүгесіне дейін қалдырмай айтып отыр... Сөйтсем, менің жазғандарымды Бауыржан Нөгербек орысшаға аударған екен.

Иә, осылай Баукең менің Мәскеуге аттануыма өз үлесін қосқан азамат болатын... Және

оны кейін... көп кейін ғана білдім. Баукеңді көрген сайын ол кісіге деген құрмет, сыйластығым... Сол үшін «сізге рахмет» деп айтқыздады. Дұрысы, бірде: «Бауке, баяғы менің әңгімелерімді орысшаға аударғаныңызға рахмет» дей бергенімде сөзімді бөлді. «Жарайды, қойшы оны» деген. Неткен қарапайымдылық, неткен сырбаздық, тектілік...

Бауыржанның қазақ мультипликациясы туралы жазған алғашқы кітабы 1984 жылы «Когда оживают сказки» деген атпен шықты. Және сол кітабы үшін Баукең Қазақстан Ленин комсомолы сыйлығының иегері де болды.

Жетпісінші жылдардың ортасында Қазақ телевизиясында Жәніс күніне арналған хабардан ұлы Баукеңнің – Бауыржан Момышұлының бір сұхбатын көргенім бар. Баукең басы жалаңбас, бурыл шашын артқа қайырған, қасы мен мұрты тікірейген... Абайша айтқанда, кою мұрты аузына түскен, үстінде оюы бар, қазақы шапан... кішкене стол басында сұхбат беріп отыр екен. Дауысы күркіреген күндей... Болмаса арыстанның ақеряны іспетті. Баукең сөйлеп отыр. Бір кезде жұдырығымен столды бір періп қалғанда стакандағы су төгіліп кетті. Әлі көз алдымда. Ол орысша «я полковник в отставке, но не гражданин в отставке» деген... Сол сөз есімде қалып қойыпты. Алла Пугачеваның бір әні бар еді. Сонда сөз бар. «Настоящий полковник» деген... Иә, Баукең нағыз полковник еді-ау.

Бауыржан «Қазақфильмдегі» редакторлықтан соң Қазақстан хатматографты одағында екінші қатты болып ұзақ істеді. Содан соң ғылым академиясында, кейін Қазақ ұлттық өнер академиясында ұстаздық қызметке ауысқан.

1991 жылы Ұлы империя СССР құлағанда жылағандардан қуағандар көп болды. Тәуелсіздікпен бірге экономикалық кризис, саяси дағдарыс, ақшаның құнсыздануы, тағы да басқа қиындықтар көп болды. Соның бірі Ресей енді басқа

ТРАДИЦИОННЫЙ ИСЛАМ И НАЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА

7 апреля 2023 г. в Акорде был проведен ауызашар от имени главы государства. На ауызашар были приглашены государственные и общественные деятели, ученые, врачи, педагоги, представители этнокультурных объединений, главы дипломатических миссий, деятели культуры, сотрудники спасательных служб.

ТРАДИЦИОННЫЙ ИСЛАМ И НАЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА

Обращаясь к собравшимся, президент подчеркнул особую значимость священного для всех мусульман месяца Рамазан, который верующие посвящают духовному самосовершенствованию и праведным делам.

Было сказано об особой важности продвижения традиционного ислама в соответствии с духовными и культурными запросами нашего общества, о традициях и обычаях казахского народа, о трепетном отношении в казахском обществе к дочери и т.д.

«Традиции и обычаи казахского народа всегда призывали к добру и имели глубокое нравственное значение. Замечательным примером может служить бата — напутствие аксакалами молодежи. Подростающее поколение всегда с должным уважением относилось к старшим. Внимание и трепетное отношение в казахском обществе всегда удостаивались дочери. Все это созвучно главным ценностям традиционного ислама», — подчеркнул Касым-Жомарт Токаев.

Глава государства также призвал беречь и развивать национальную культуру: «Национальная культура — это глубокое по своему содержанию и многогранное явление. Истоки самобытной культуры казахского народа заложены в традициях и обычаях. Свообразие нашей культуры находит свое яркое воплощение и в национальной одежде. Было бы замечательно, если бы подрастающее поколение надевало казахскую национальную одежду не только на Наурыз мейрамы и другие праздники, но и в будни. Национальная культура является зеркалом жизни народа, проявлением его бытия, а духовное развитие страны напрямую связано с развитием национального самосознания».

В контексте современной жизни страны это была критическая оценка нынешней религиозной сферы.

Ведь в последние годы у нас появились явные признаки цивилизационного разлома: меняются не только одежда, но и свадебные, похоронные обряды, менталитет, отношение к женщине, музыке,

искусству, образованию, государству и т.д.

Ныне участились случаи похорон в день смерти, как принято в арабских странах из-за жары, а торжества проводятся без музыки и танцев, некоторые мероприятия — без участия женщин. Под категорию «харам» попадают многие виды искусства, традиции, обычаи. Например, те же мазары, ас (поминальная трапеза), жеті шелпек, почитание умерших предков, беташар, казахская музыка и т.д.

Например, Ризабек Батталулы, учивший парней «грамотно» бить своих жен: не наносить травмы и переломы, поэтому лучше бить камочкой по бедрам, работает преподавателем в университете «Нур Мубарак», где готовит теологов, имамов и др. Т.е. это не простой человек, а преподаватель, работающий с молодежью. Кстати, в своем выступлении он ссылаясь на шариат.

Который год идет конфликт руководителей школ с родителями школьников в хиджабах. Разъяснения представителей ДУМК о том, что, согласно канонам ислама, головы покрывают не девочкам, а девушкам при достижении половой зрелости, не возмемли особого действия.

В данном контексте необходима государственная защита традиционного «степного» ислама, национальных интересов, культуры, одежды и т.д. Нужно культивировать местные традиции, а не просто запрещать хиджабы в школах. «Арабский», или «чистый», ислам нивелирует все этническое, национальное, поэтому его не устраивают казахские вековые традиции и обычаи, свобода, равноправие степной женщины с мужчиной.

А ведь казахская музыка, эпос, жырау, знание абызов, изобразительное искусство, архитектура, почитание умерших предков, относителное равноправие между мужчиной и женщиной и др. имеют доисламское происхождение, которые принял традиционный ислам. Камзол, саукеле и другие аксессуары национальной одежды также имели доисламскую историю и дожили до наших дней.

Между тем раздаются голоса: зачем мусульманам изобразительное, музыкальное искусство или балет, мол, это запрещено «чистым» исламом, что светское общество

— это безбожное общество и т.п., нередко говорят о законах шариата, заключаются браки без регистрации в ЗАГС и т.д.

Соответственно меняется место женщины в семье и обществе. Укутанная в длинное покрывало женщина не должна учиться в вузе, работать вместе с мужчинами, заниматься общественной работой, политикой, искусством и т.д. Как результат идеологической обработки — в свое время казашки с семьями или без семьи уезжали в Сирию, чтобы жить по законам шариата и халифата.

РАСЦВЕТ ИСЛАМА: КОГДА ЕСТЬ СВЯЗЬ С НАУКОЙ И КУЛЬТУРОЙ

Выступление главы государства — это месседж не только чиновникам, депутатам, имамам, но и представителям силовых структур,

которые в свое время поддерживали и продвигали «салафитов», не приемлющих традиционный ислам, древнюю культуру и традиции казахов.

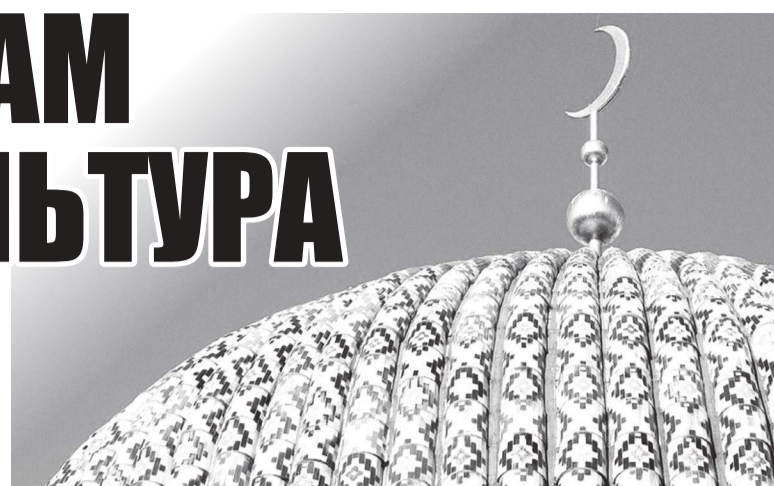
Кстати, о ценности национальных традиций Касым-Жомарт Токаев говорил и раньше, например акима и руководителям государственных органов 13 марта: «Нельзя пренебрегать духовным воспитанием подрастающего поколения. Безусловно, это очень важный вопрос. Если мы оставим его на самотек, то можем утратить наши национальные традиции. Поручаю акимам во взаимодействии с компетентными органами усилить работу в сфере религии».

Здесь говорится о духовном воспитании, которое у нас в последнее время неправильно понимается как религиозное воспитание; духовность — не религия, или не только религия. На самом деле это приобщение к духовно-нравственным и базовым национальным ценностям, поэтому духовное воспитание должно быть в рамках национальных ценностей.

...Ислам один, он не бывает «чистым» или «нечистым», нет степного варианта — такой основной аргумент противников традиционного ислама.

Однако ислам разный не

только географически, но по времени. Сравните нынешний ислам в Иране, Афганистане, Саудовской Аравии, Малайзии и т.д.

Большой прорыв в исламской науке и культуре был сделан во время правления династии Омейядов, а также во времена династии Аббасидов, эти два периода охватывали промежуток времени с VIII по XIV в. История человечества не знала более серьезного прорыва в культурной, научной, интеллектуальной областях, как тот, что был сделан исламской цивилизацией в те века.

Потому что ислам был не ортодоксальным, радикальным, как сейчас, Коран и Сунна всегда предписывали верующим мусульманам учиться, приобретать знания, стремиться к этому, а обучение различным наукам всегда считалось в исламе обязанностью каждого мусульманина.

Здесь уместно привести отрывок из знаменитой речи бывшего премьер-министра Малайзии Махатхира Мухаммада на открытии 10-й сессии исламской конференции 16 октября 2003 г. Говоря о причинах отставания мусульманских стран в науке, образовании, технологиях, экономике и т.д., он сказал: «На половине пути развития исламской цивилизации появились новые толкователи ислама, которые стали учить тому, что приобретение мусульманами знаний означало лишь изучение исламской теологии. Изучение естественных наук, медицины и т.д. не поощрялось. В интеллектуальном смысле в мусульманском обществе начался регресс... Вместо этого мусульмане все более и более вовлекались в споры по незначительным вопросам, таким, как: «соответствуют ли исламу узкие брюки и кепки с козырьком», «следует ли разрешить печатные машинки» и «можно ли использовать электричество при освещении мечетей». Мусульмане проспали промышленную революцию».

Т.е. мусульмане должны быть продвинутыми не только в теологии, но и в науке, образовании, медицине, технологиях и т.д.

О наших имамах. Их проповеди не отличаются оригинальностью и глубиной, поэтому молодежь нередко слушает «салафитов», зарубежных лекторов, ищет иностранную литературу.

Почему бы имамам не брать информацию из богатой культуры, литературы Степи, эпоса, не говорить богатым языком жырау и акынов? Почему бы им не учиться в обычных светских вузах страны (и за рубежом), чтобы хорошо разбираться в науках, медицине, новых технологиях, как советовал Махатхир Мухаммад? В противном случае мы можем проспать и четвертую промышленную революцию.

Сейчас в системе ДУМК работают около 4 тысяч имамов. Из них всего 20 % имеют высшее образование. Среднее — у 27 %, 54 % имамов закончили специальные курсы. Специальные курсы! И эти люди несут ислам в массы...

ЗОРОАСТРИЗМ БЫЛ ОСНОВАН НА ТЕНГРИАНСТВЕ

Мусульмане привыкли, что истина пришла с VII в., а раньше как будто ее не было. Между прочим, человечеству несколько десятков тысяч лет.

Ханафитский мазхаб стал распространяться, когда ислам вышел за границы арабского мира. Первоначально ислам — это все-таки была религия, главным образом, арабов. Абу Ханифа (есть мнение, что он был тюрком) на базе исламского учения разработал систему, которая была доступна всем, и из-за своей гибкости приобрела огромный потенциал для проповедничества и распространения.

Особенности традиционного ислама принимались и учитывались во всем мусульманском мире. Это выразилось, в частности, в признании учения наиболее известного из суфиев Ходжа Ахмета Яссауи, который способствовал «примирению» ислама с тенгрианством.

Ходжа Ахмед Яссауи считается одним из тех, кто разработал концепцию аулие (святых), уважение и поклонение которым стало важной частью исламской традиции в Средней Азии. Культ поклонения святым, который тесно связан с традицией уважения к предкам, был очень важен для тюркских народов.

В традиционном исламе появился религиозный синкретизм («соединение, объединение») — соединение разнородных вероучительных и культурных положений в процессе взаимовлияния религий в их историческом развитии. Ханафитский мазхаб был очень гибким и либерально относился к местным традициям, перенимал доисламские особенности, т.е. не был ортодоксальным. В этом отношении «степной» ислам уникален.

С темой ислама возникает вопрос, а были у него предшественники? На этот вопрос писатель Торегали Казиев ответил так: «Зороастризм послужил основой для иудаизма, христианства и ислама. Об этом пишет и философ А.Касымжанов в статье «Рухани тамырлар» в книге «Казак» (1994), а также и о том, что зороастризм был основан на тенгрианстве. В интернете есть труд Э.Шюре «Великие посвященные...», где он пишет, что Йима был учителем всех последующих пророков мира. По С.Кондыбаю, Джем, Йима есть Майкы Первый из тюркского наследия».

Дастан ЕЛДЕС

«ЗНАТЬ КАЗАХСКИЙ МОДНО»: КАК МЕНЯЕТСЯ СТАТУС ГОСЯЗЫКА В ОБЩЕСТВЕ

В будущем сферы применения казахского языка расширятся, считает зампред АНК.

Популяризации казахского языка последние годы уделяется огромное внимание, благодаря чему он усиливает свои позиции. Все больше молодежи и представителей разных этносов говорят на нем, все больше курсов и мероприятий проводятся в стране. О том, как за это время вырос статус госязыка и что необходимо для его дальнейшего развития, в интервью Azattyq-Ruhy рассказала заместитель председателя Ассамблеи народа Казахстана Наталья Дементьева.

— Наталья Григорьевна, Вы окончили школу на русском языке, а университет — на казахском. Почему Вы приняли такое решение?

— Я окончила школу в 1998 году и тогда казахскому языку такого значения, как сейчас, не придавалось. И русская девушка, поступившая на казахский язык, — это было что-то из ряда вон выходящее. Это был, во-первых, риск, во-вторых, не было такой необходимости, учитывая, что казахский язык для меня не родной, и я не воспитывалась, не росла в ауле.

Я действительно окончила русскую школу и это правда. Училась я в Кокшетау, родители у меня совершенно не говорили на казахском языке. Но обучаясь в школе, я участвовала в олимпиадах, в конкурсах по казахскому языку. Мне повезло с учителями. У меня были хорошие, знающие учителя с правильным подходом. Я легко обучилась казахскому языку на уровне школьной программы — какой-то словарный запас, грамматика. Всего этого хватало для побед в олимпиадах.

И с этим багажом обычной программы средней школы я по совету мамы, можно даже сказать по ее настоянию поступаю на казахскую филологию. У меня самой желания такого не возникло. Я не скажу, что его не было, его просто не возникало, как у любого русскоязычного ребенка. Ну как так, не мой родной язык и пойти учиться на этом языке, особенно в девятые годы. Это было что-то удивительное.

Мама настояла. Она сказала: ты будешь одной из первых, кто станет ярким пропагандистом, языковедом, болеющим за судьбу казахского языка. Скажем так, моя мама, ныне покойная, была достаточно дальновидным человеком, за что я ей по сей день благодарна, поскольку казахский язык стал моим вторым родным языком и от-

личивается, расширяется сфера применения казахского языка и в целом знание казахского языка превращается в имидж, моду. Сейчас знать его становится модно. В какой бы регион вы не приехали, вы найдете несколько представителей разных этносов, которые владеют казахским языком и это здорово.

— **Есть ли в Казахстане госпрограммы по языковой политике? Какие ключевые моменты в них прописаны?**

— Начнем с того, что существует закон о языках, в котором прописано, что государственным языком является казахский язык. Это говорит о том, что во всех органах государственного управления казахский является главным в употреблении, то есть обязательно все совещания и мероприятия должны проводиться на казахском языке с возможным переводом, если есть такая необходимость, на русский язык, так как он является языком межнационального общения.

А вообще госпрограммы —

— В госорганах проводятся мероприятия по популяризации казахского языка, поскольку мы идем к тому, что главное при приеме на работу в госорган — это будет знание государственного языка в первую очередь. То есть, к какой бы этнической группе не относился человек, знание языка должно быть обязательно, и я считаю, что это правильно.

Не нужно забывать и о профессиональных качествах сотрудника, но знание языка должно стать обязательным рано или поздно. Я не говорю, что сейчас, или завтра, но постепенно мы к этому придем. Мы уже идем к этому.

Что касается в целом госпрограмм или программ в госструктурах — это, как правило, курсы казахского языка. Они есть везде, в какой госорган мы ни придем, везде проводятся курсы, обучающие все семинары. И уже на 70-80% все мероприятия проводятся на государственном языке. Идет постепенный переход. Хочу заметить, не радикальный переход, а постепенный — это важно.

это программы развития казахского языка, и они во всех структурах действуют. Там и обучение госязыку, выделение различных грантов на обучение языку и в целом, я считаю, что программа у нас в Казахстане одна — популяризация и расширение сферы применения казахского языка. Она подразделяется на множество различных параметров — такие, как выделяемые всевозможные гранты на создание неких обществ, курсов по изучению государственного языка. В этом плане их огромное количество. Программа работает и закон о языках тоже работает.

— **Какие именно мероприятия проводятся госорганами по популяризации языка?**

— **Какая работа проводилась по развитию языка с точки зрения законодательства?**

— Этот вопрос очень тонкий и здесь нельзя махать шашкой. Если мы сейчас начнем вносить поправки, касающиеся госязыка, то здесь нужно быть осторожными, поскольку мы можем коснуться изменений в законе о языках. А это уже действующий на протяжении многих лет закон, в котором говорится, что государственный язык — казахский, но наряду с ним при необходимости используется русский язык. При необходимости! Поэтому мы идем к тому, что, возможно, в ближайшем будущем мы будем вносить изменения, которые позволят нам усилить позицию государственного языка, но не ущемляя русский.

Но позиции государственно-го языка должны укрепляться, усиливаться и к этому мы идем. На сегодняшний день это пока только в мыслях, в разработках. Опять-таки повторяюсь, что вопрос этот очень тонкий и он касается, можно сказать, государственной безопасности. Здесь рубить с плеча не надо. Я как человек, который владеет государственным языком, прекрасно знаю, что в таком вопросе радикальные меры при-

СПРАВКА

ДЕМЕНТЬЕВА Наталья Григорьевна, русская, родилась 18 октября 1980 года в г. Кокшетау Акмолинской области. Образование высшее. Окончила 2002 году Кокшетауский государственный университет им. Ш. Валиханова по специальности «учитель казахского языка и литературы». В 2010 году — Кокшетауский университет им. А. Мырзахметова. Магистр педагогики и психологии. Трудовую деятельность начала в 2002 году учителем казахского языка и литературы в КГУ «Кокшетауский гуманитарно-технический лицей-школа». В 2009 - 2010 гг. — Заместитель директора по методической работе в Кокшетауском колледже «Арна» им. Абая Мырзахметова; 2010 — 2016 гг. — Заместитель директора по воспитательной работе в КГУ «Кокшетауский гуманитарно-технический лицей-школа»; 2008 — 2016 гг. — редактор, телеведущая (по совместительству) в телерадиокорпорации «Казахстан», Акмолинский областной филиал; 01.03.2016 — 15.01.2021 гг. — Директор КГУ «Кокшетауский гуманитарно-технический лицей-школа»; В 2021 году избрана депутатом Мажилиса Парламента Республики Казахстан VII созыва. Избрана Ассамблеей народа Казахстана. В 2023 году избрана депутатом Мажилиса Парламента Республики Казахстан VIII созыва. С 2007 года член партии «Nur Otan» («AMANAT»). За достойный вклад в укрепление единства народа Казахстана и межкультурного диалога, общественного согласия и казахстанского патриотизма, достигнутые успехи по подготовке и проведению различных мероприятий награждена:

1. медалью «Ерен еңбегі үшін» (2012 г.)

2. почетным знаком «Білім және ғылым қызметкерлерінің қасіподағына сіңірген еңбегі үшін» (2020 г.)

3. нагрудным знаком «Мейірім» (2020 г.)

4. орденом «Құрмет» (2020 г.)

Замужем, имеет одного ребенка.

нимать категорически нельзя.

— **Какой вы видите роль казахского языка в будущем?**

— Будущее казахского языка predetermined. Мы на пороге того, что казахский язык с каждым годом усиливает свои позиции. Хотим мы того или нет, но он каждый год вступает в свои права все сильнее и сильнее. И постепенно необходимость знания казахского языка подведет людей к тому, что они будут говорить на нем.

Отрадно то, что молодежь тянется. Поколение среднего возраста и молодежь — они как губка впитывают. Постепенно, но можно выучить. Огромное, колоссальное желание должно быть к изучению и мотивация.

— **Благодарю Вас за содержательную беседу.**

Амир СМАГУЛОВ

Западные наблюдатели скептически оценили результаты визита французского президента Эммануэля Макрона в Пекин и его попытку уговорить председателя КНР Си Цзиньпина отказаться от поддержки России и повлиять на российского президента, чтобы тот прекратил войну в Украине.

МАКРОН ПРОСИЛ И КЛАЛ ПОКЛОН, НО СИ ЦЗИНЬПИН НЕ ВПЕЧАТЛЁН

Издание Politico сообщает, что на второй день государственного визита Эммануэля Макрона в Китай председатель КНР Си Цзиньпин, несмотря на все заявления лидера Франции, поддержал свою давнюю позицию в отношении

сопровождавшей его главе Еврокомиссии Урсуле фон дер Ляйен будет не просто вынудить Си разговаривать с Европой.

На призывы осадить Путина или хотя бы воздержаться от военной помощи Си Цзиньпин никак не отреагировал. А перед самым визитом европейцев недавно назначенный китайский премьер-министр Ли Цян решил провести свой

сональным данным американских граждан. Если видеоприложение будет заблокировано федеральными властями, это может стать началом конца китайских приложений в США и амбиций Китая построить экономику, основанную на программном обеспечении, пишет The Wall Street Journal.

Собственно, в деятельности американских властей нет ничего необычного. За основу взята как раз практика Китая, давно запретившего своим гражданам доступ к Google, Facebook, Twitter.

Вероятный запрет США на TikTok, безусловно, самую популярную экспортную технологию КНР, выведет транстихоокеанскую битву на новый уровень противостояния, которое может оказать еще большее влияние на китайские компании-разработчики программного обеспечения и услуг. Это также может ускорить разделение стран мира на две технологические сферы, одна из которых является союзником США, а другая воспринимает и даже принимает технологии из Китая.

В недалеком будущем это может означать, что некоторые из популярных китайских приложений также будут запрещены - не только TikTok, но и хит для редактирования видео CapCut, принадлежащий той же пекинской материнской компании ByteDance, и быстрорастущие приложения для покупок Shein и Temu. Также под угрозой доступ американцев к китайским сервисам, таким как платежное приложение Alipay и приложение для обмена сообщениями WeChat.

«Идет острая геополитическая конкуренция. Китайские компании подвергаются тщательному анализу отчасти из-за их связей с Коммунистической партией Китая», - сказала Линдси Горман, старший научный сотрудник по новым технологиям Альянса за обеспечение демократии Немецкого фонда Маршалла.

Но это далеко не всё. Китай и США сошлись также в клинче за контроль над подводными кабелями - основой Интернета. Более 99% глобальных коммуникаций передаются по оптоволоконным кабелям, большинство из которых находится под водой.

По сообщениям Reuters, США обеспокоены тем, что Китай шпионит за этими каналами коммуникаций.

Недавно Конгресс США принял Закон о контроле за подводными коммуникационными магистралями, чтобы ограничить такие страны, как Китай, «от приобретения товаров и технологий американского производства, которые используются при разработке и обслуживании подводных кабелей», сообщили американские СМИ.

«Будь то TikTok или воздушный шар-шпион, США были застигнуты врасплох в противодействии китайскому влиянию. Мы не можем допустить, чтобы подводные кабели стали еще одним примером этой тенденции», - заявил конгрессмен США Брайан Мэст в пресс-релизе.

«Мы не можем позволить тому же Китаю, который хочет вытеснить Америку и поставить коммунизм на первое место, контролировать один из самых мощных инструментов связи на планете. Мы должны защищать эту инфраструктуру и технологии, на которые американцы полагаются каждый день», - сказал Мэст.

Тимур СЕЙТМУРАТОВ

СХВАТКА ГИГАНТОВ В КОНТЕКСТЕ УКРАИНЫ И ТАЙВАНЯ

полномасштабного вторжения России в Украину, заявив, что «у всех сторон» есть «разумные опасения по поводу безопасности», и не дал ни малейшего намека на то, что он будет использовать свое влияние для помощи в завершении конфликта.

Politico отмечает, что на совместной пресс-конференции Макрон говорил вдвое дольше, чем Си. Когда Макрон решил обратиться к нему напрямую и стал говорить про Украину, Си не скрывал раздражения и даже пару раз нетерпеливо вздохнул.

BBC, подхватывая тему, акцентирует внимание на том, что французский президент провел три дня в Китае в компании председателя Си Цзиньпина, но не смог ни на йоту изменить позицию Пекина по отношению к президенту Путину и войне России против Украины.

«Макрон старался убедить Си и лично, и на публике. Вплоть до того, что заметно раздосадовал китайского председателя, отвыкшего от непочтенных речей за годы ковидной изоляции, которые Си потратил на укрепление собственной власти», - пишет BBC.

При этом Макрон предложил Си надавить на Путина и «привести Россию в чувство», чтобы прекратить агрессию против Украины. Си никак не отреагировал на эти слова, ни разу не упомянул Россию и ни разу не произнес слово «война», подчеркивает британское СМИ.

Французская издание Le Monde пишет: «Макрону не удалось убедить Си Цзиньпина... Он предложил «путь к миру», который пока больше напоминает тупик».

Газета отмечает, что Макрон не смог уговорить Си хотя бы осудить намерение Путина отправить ядерное оружие в Беларусь. Китайский лидер отделался традиционными общими словами о нераспространении, мире во всем мире и уважении интересов всех стран.

Собственно, ещё до визита эксперты говорили, что Макрону и

первый телефонный разговор в новом ранге с российским коллегой Михаилом Мишустиним.

В результате Макрона и фон дер Ляйен встречали заголовки в газете China Daily: «Пекин и Москва углубляют связи».

«Прямой холодный душ», - цитирует Le Monde неназванного французского дипломата.

P.S. Попытки Эммануэля Макрона играть центральную роль в урегулировании конфликтов, таких как прекращение войны в Украине или спасение ядерной сделки с Ираном, заслуживают одобрения. Ситуация в мире подошла к опасной черте. Опасной для всех.

Однако в миротворческом визите Эммануэля Макрона в Китай изначально была существенная проблема, которая вызывала у западных политиков, экспертов и прессы сомнения в том, что эта поездка принесет серьезные результаты.

Еще в заметке от 16 сентября 2022 «Беспроектный сценарий для Китая» в «Ratel» ваш покорный слуга отмечал, что для Пекина текущие расклады в Евразии идеальны. «Победит Украину и измотает Запад - Китай тут же проглотит Тайвань, пользуясь ослаблением западных альянсов. Реализуется противоположный сценарий - тоже хорошо. Ослабленная и униженная Россия станет лёгкой пищей для переваривания пищеварительным трактом восточного дракона».

Приведу для примера мнение экс-советника по национальной безопасности США Джона Болтона, который считает, что Китай выигрывает при любом сценарии развития войны между Россией и Украиной.

«Россия и Китай сейчас находятся в ситуации, которую можно назвать «ситуацией договоренности». Я думаю, что их отношения будут еще более близкими, и, по моему мнению, россияне будут попадать во все большую зависимость. Я думаю, что Китай это

вполне устраивает... Китаю очень выгодно превращение России в его сателлита - с сельскохозяйственной продукцией, полезными ископаемыми, огромной территорией, прямым выходом в Европу. Для них это очень удобный сосед. Я думаю, что при любом исходе российско-украинского конфликта победит Китай», - сказал Болтон в эксклюзивном интервью Украинской службе «Голоса Америки».

При таком взгляде Пекина на войну России с Украиной китайская миссия Эммануэля Макрона была обречена на неуспех. Для Китая, повторюсь, текущие расклады в Евразии - то, что доктор прописал. Сиди себе под геополитическим деревом и жди, когда созревший плод сам упадет тебе в руки. Идеальная позиция. А, как известно, именно место сидения определяет точку зрения.

ВЕЛИКАЯ БИТВА УЖЕ НАЧАЛАСЬ

Что ж, пора назвать вещи своими именами. Америка разворачивает глубоко эшелонированную оборону в технологической войне с Китаем.

7 марта на слушаниях в американском Конгрессе генерал ВВС США Майк Минихан заявил, что, по его оценкам, США вступят в войну с Китаем уже до 2025 г.

Взгляды генерала выражают обеспокоенность на самом высоком уровне вооруженных сил США возможной силовой попыткой Китая установить контроль над Тайванем. Как в Америке, так и на Тайване в 2024 г. пройдут президентские выборы, потенциально создав возможность для Китая начать военные действия пока американские и тайваньские политические власти будут в состоянии транзита, полностью погрузившись в электоральный процесс.

Пекин продолжает рассматривать демократическое правительство острова как вызов своему авторитарному правлению и никогда не отказывался от применения силы, чтобы добиться желаемого. В октябре прошлого года госсекретарь

США Энтони Блинкен отметил, что Китай может предпринять шаги по поглощению Тайваня «намного быстрее», чем предполагалось ранее.

При этом президент Джо Байден отказался от стратегической двусмысленности и выразил уверенность, что США встанут на защиту острова в случае вторжения Китая, в соответствии с «Законом об отношениях с Тайванем», принятым Конгрессом ещё в 1979 г. Это означает, что, если начнется драка из-за Тайваня, все может быстро перейти к полномасштабной войне во всём Индо-Тихоокеанском регионе.

Однако вся правда заключается в том, что Великая Битва двух мировых гигантов уже началась. Битва на фронте технологий.

Первые шаги были предприняты ещё при администрации Барака Обамы, когда впервые Вашингтон осуществил действия, направленные на ограничение доступа китайских телекоммуникационных компаний на рынок США. Затем они ускорились во время президентства Дональда Трампа и продолжились при нынешнем президенте США.

После запрета прежней администрацией Белого дома ещё в 2019 г. деятельности на территории США компании Huawei и введенных ограничений на передачу ей американских технологических компонентов, администрация президента Байдена за два с лишним года успела принять «Чиповый Акт», а также ввести антикитайскую «Чиповую блокаду», к которой присоединились Япония, Южная Корея, Тайвань, Нидерланды, закрывшие экспорт в КНР любого оборудования, способного помочь Китаю перейти на производство

собственных микросхем последнего поколения.

Следующий шаг - выдавливание с рынка США китайских цифровых приложений. Сегодня под прицелом TikTok, обеспечивающий, по мнению ФБР, масштабный доступ китайских спецслужб к пер-

В России видят «опасные игры» с переименованиями в Казахстане – публикация с таким заголовком появилась на страницах одного из российских СМИ. В ней говорится о том, как депутаты Госдумы отметили «опасную тенденцию» переименования топонимов в Казахстане, а их рассуждения на этот счет протекают в довольно острой и провокативной форме.

Но не кажется ли странным и неуместным то, что российские политики высказывают мнение и дают оценку – причем столь острую – тому, что является внутренним делом Казахстана? Насколько это этично и дипломатич-

ствительно, это может выглядеть странным, когда какому-либо населенному пункту хотят дать новое красивое и звонкое название, но в то же время там не проложен асфальт или не проведен Интернет. То есть мы видим целый контраст определенных реакций, что тоже вполне нормально.

Что касается реакции российских депутатов, политиков, чиновников и прочих – они, на мой взгляд, несут чисто политизированный характер. Конечно, переименование улиц и поселков, как и вопросы языка и прочее, являются внутренним делом самого Казахстана. Критиковали ли мы переименование Ленинграда в Санкт-Петербург или Куйбышева

административных, бюрократических и тем более радикальных мер, а также с учетом мнения местных жителей».

Ануар Бахитханов, политолог:

«Россия – самая большая страна в мире, и у руководства РФ, безусловно, есть куда более важные как внутренние, так и внешние вопросы, нежели обращение внимания на переименования топонимов граничащих с ними государств.

На первый взгляд, логика российских политиков, может быть, и понятна, ведь в переименовании улиц и сел некоторые видят некий звонок, и тут вольно или невольно проводится параллель с Украиной. Но на самом деле, как правило,

Я НАЗОВУ ПЛАНЕТУ: ПЕРЕИМЕНОВАНИЯ ОБЛАСТЕЙ, ГОРОДОВ И УЛИЦ

В последний день февраля аким Улытауской области предложил изменить названия нескольких регионов. Впрочем, и до него подобные инициативы неоднократно озвучивались и даже реализовывались. Zakon.kz вспоминает запомнившиеся переименования.

«ОСОБЫЙ ДУХ И СИЛА»

В ходе республиканской научно-практической конференции «Духовное развитие Улытауской области» аким Улытауской области Берик Абдыгалиулы предложил изменить названия некоторых регионов Казахстана.

При образовании Улытауской области рассматривался такой вариант ее наименования, как «Центрально-Казахстанская».

Однако, по словам Абдыгалиулы, президент Токаев «принял справедливое и историческое решение»:

«Не только Улытау, но и области Жетысу и Абай назвали в честь казахских священных земель и великой личности. Это тоже хорошее и вдохновляющее событие».

И добавил, что тенденция замены «административных» названий именем священных земель с тысячелетней историей должна продолжаться.

«Например, если переименовать Западно-Казахстанскую область в Акжайыкскую, Восточно-Казахстанскую – в Алтайскую, Северо-Казахстанскую – в Кызылжарскую и Павлодарскую – в Баянаульскую, это, безусловно, вдохновит всех жителей страны», – считает аким.

ПУТЬ ПЕРЕИМЕНОВАНИЙ

Апогея тенденция достигла, добравшись до самой столицы. Тогда непривычное уху «Нур-Султан» поставило перед фактом: я буду вместо нее – Астаны. И разразилась буря. Казахстанцы выходили на протесты, высказывали мнение «против» в соцсетях, требовали оставить узнаваемый на международной арене бренд. Однако «Астану» все-таки убрали на полку... чтобы через пару лет достать снова.

Спокойно люди пережили и превращение Капчагая в Конаев.

«Мы были очень рады, когда этот вопрос подняли в Послании. Горожане радовались этому дню как свадьбе. Назвать город именем Кунаева было нашей мечтой 10 лет, потому что он очень много сделал для этого города. Даже младший брат Динмухамеда Кунаева приезжал в наш город на 100-летие и просил назвать город именем Кунаева. Мы были свидетелями всех этих событий», – рассказывала нам в прошлом году местная жительница Шолпан Рустомова.

Выходит, когда передел-

ка опирается на исторический аспект, мы принимаем ее куда лояльнее.

СПЕЦИФИКА ЗАКОНА

Юрист Жангельды Сулейманов расписал нам алгоритм «ребрендинга» в Казахстане. Так, переименование областей, городов и прочих населенных пунктов производится по букве Закона «Об административно-территориальном устройстве Республики Казахстан».

«Касательно областей решение принимает президент, представлению президенту направляет правительство, то есть правительство предлагает, просит президента вынести решение о переименовании какой-либо области. А правительство принимает это решение на основании заключения ономастической республиканской комиссии. Комиссия занимается вопросами необходимости переименования, созвучия, исторической связи. А для того чтобы вопрос подняло правительство, необходимо, естественно, решение маслихатов и акиматов определенной области. То есть заинтересованная область это должна инициировать».

Спикер сделал акцент на необычной конструкции данного механизма. По его словам, население не выступает инициатором – оно может только высказать свое мнение по факту:

«У нас есть Постановление правительства от 24 февраля 2014 года №138, в котором сказано об учете мнения населения. Инициатором выступает в таких случаях акимат, и он потом вместе с маслихатом инициирует публичные слушания, чтобы услышать мнение населения. Все полагают, что жители инициируют, а акимат и маслихат к ним прислушиваются, а на самом деле все наоборот. Достаточно необычный подход, но закон так написан. Выходит, что инициатива у нас не населения, а исполнительных органов. Здесь, наверное, стоит ставить вопрос о целесообразности и обоснованности».

Ирина МИШУРА

КАКОЕ ДЕЛО РОССИИ ДО ПЕРЕИМЕНОВАНИЙ ГОРОДОВ, СЕЛ И УЛИЦ В КАЗАХСТАНЕ

но? Можно ли предположить, что подобными высказываниями они, напротив, расказывают лодку, и что, возможно, именно такую цель они и преследуют?

Что касается самих переименований улиц, сел и городов в Казахстане – тема часто обсуждается в обществе, и мнения вокруг этого по большому счету таковы: одни полностью поддерживают переименования, поскольку это является рычагом по усилению национальной идентичности, это восстановление исторической справедливости, это правильно и патриотично; другие просят не трогать улицы и проспекты с прежними названиями, поскольку уверены, что от новых наименований жизнь в стране едва ли станет лучше, и считают, что бюджет можно направить на куда более важные проблемы; третьим все равно, а четвертые довольно радикальны в своих взглядах.

Из вышесказанного вытекает следующий момент – можно ли и нужно добиваться консенсуса в этом вопросе? Как наглядный пример – в прошлом году кызылординцы были возмущены переименованием улицы Шевченко в улицу имени героя Великой Отечественной войны Урмаша Туктибаева. По словам местных жителей, и Шевченко, и Туктибаев очень важны для истории города, и оба достойны, чтобы улицы, парки, скверы носили их имена, но подобное переименование «один вместо другого» некрасиво и неприемлемо. А потому логичнее оставить улицу Шевченко и назвать другую большую и красивую улицу именем Туктибаева.

Медиа-портал Caravan.kz приводит мнение экспертов вокруг этой темы.

Самат Курмангалиев, историк:

«Переименования – это вполне нормальный процесс, ибо, как показывает история, не существует вечных названий. Для многих это является делом принципа и восстановлением исторической справедливости, что, без сомнения, вписывается в понимание важности культурных и исторических аспектов. Другие же считают это бесперспективным или даже бессмысленным занятием чиновников в попытке уйти от решения реальных больших проблем. Дей-

в Самару? Нет. Высказываем ли мы недовольство, что в России, где проживает больше полумиллиона этнических казахов, всего лишь одна школа с казахским языком обучения? Нет. Можно привести множество примеров, и все они, я так думаю, будут не особо-то и в пользу РФ.

Конечно, люди имеют право на разные рассуждения и высказывания. Но другой вопрос – насколько это этично, дипломатично и, опять же, насколько это соответствует духу добрососедства между нашими странами. К тому же мы время от времени видим, как некоторые отдельно взятые российские политики любят разгрызать карту якобы ущемления прав русскоязычного населения РК. Но мы ведь понимаем, что подобные их оценки не соответствуют реальному положению дел и не выдерживают никакой критики. Русское и русскоязычное население в Казахстане никто не ущемляет, от русского языка в Казахстане никто не отказывается, и его позиции остаются такими же – он был и остается языком международного

Достижение консенсуса в этом вопросе – не уверен, что это возможно в полном понимании этого слова, да и нужно ли оно вообще? Всегда будут те, кто «за», и всегда будут те, кто «против». Тут ничего не попишешь. И это вполне нормально. Повторюсь: переименования – это нормальный процесс, но при этом, на мой взгляд, очень важно, чтобы он протекал естественным ходом, без каких-либо

это может быть лишь предлогом для самого политика поддержать свою медийность путем скандалов и провокаций в адрес соседей.

Переименование какого-либо населенного пункта, не находящегося на территории России, является сугубо личным и внутренним делом того государства, где, собственно, и происходят переименования. И претензии подобного рода, на мой взгляд, не должны восприниматься казахстанской стороной всерьез, особенно когда речь идет о политиках, явно недружественно настроенных к нашей стране.

Найти консенсус тут нельзя. «И вашим, и нашим» не получится. Можно сколько угодно вздыхать по старым временам и общему прошлому, но это не изменит тот факт, что сегодня и Россия и Казахстан – два разных самостоятельных и независимых государства, и с казахстанской стороны нет и никогда не было фактов и даже попыток вмешательства во внутреннюю политику России.

Конечно, политики имеют право на разные умозаключения, но даже с точки зрения аналитики – такая игра не стоит свеч. Хотя для них это, возможно, важно, учитывая сегодняшнюю культуру отмены. Но куда важнее в этом отношении, на мой взгляд, тот факт, что русское население в Казахстане живет и будет жить комфортно и дальше. И ни о каком ущемлении или о чем-либо еще в этом духе здесь речи быть не может».

Ахмет ТАЛАПУЛЫ

Мы начали рассказ о доме-музее выдающегося педагога, ученого, просветителя, переводчика Ахмета БАЙТУРСЫНУЛЫ. Напомним, в 2022 году Алматы торжественно отмечает 150-летие со дня рождения учителя нации. Караван продолжает рассказ о творчестве, жизни Ахмета Байтурсынулы и его семье.

ТВОРЧЕСТВО, ЛЮБОВЬ И ТРАГЕДИЯ АХМЕТА БАЙТУРСЫНУЛЫ

ПРОСТЫЕ И ПОНЯТНЫЕ УЧЕБНИКИ ДЛЯ ВСЕЙ СЕМЬИ

Ахмета Байтурсынулы называют реформатором национального письма. Для ликвидации безграмотности среди казахов в 1910–1912 годы он внес некоторые изменения в арабский алфавит.

Он был создан на основе арабского письма и состоял из 24 знаков, 5 гласных, 17 согласных и 2 полугласных звуков. Алфавит с прямым письмом, начиная с 1913-го до 1929 года использовался во всех мусульманских и советских школах. По сей день в Казахе проживающие казахи пользуются прямым письмом. В качестве методики к алфавиту с прямым письмом Байтурсынулы написал первую книгу «Оқу құралы: қазақша әліппе» («Учебное пособие: казахский букварь»).

Также он написал важные для казахов учебники «Оқу құралы» («Учебное пособие») (1912, 1913, 1914), «Тіл – құрал» («Пособие по языку») (1914, 1915, 1923), в качестве методиста выпустил книги «Байаншы» (1920), «Сауат ашқыш» («Букварь для взрослых») (1926), «Әліпби» («Азбука») (1928), «Тіл — жұмсар» («Новая методика») (1928, 1929).

Были и другие учебники, которые переиздавались несколько раз, методические пособия для учителей.

Первый годичный выпуск учебника «Тіл – құрал» («Пособие по языку») вышел в свет в Оренбурге в 1914 году. Он получил название «Система фонетики и ее виды». Второй годичный выпуск назывался «Система слова и ее виды» (1915), третий годичный выпуск вышел под названием «Система предложений и ее виды» (1923). Эти учебники были созданы впервые, в них вошли пояснения, правила и обоснования языка, которым обучают на основе практики, также различные упражнения, помогающие изучить и освоить язык.

— Ахмет Байтурсынулы много читал, переводил с русского на казахский басни Ивана Крылова. В 1909 году вышел сборник «Қырық мысал» («Сорок басен»), затем сборник «Маса» («Комар»), — знакомит экскурсовод.

— Тогда казахская элита очень тепло восприняла его переводы. Он уникален тем, что, несмотря на большое давление властей, не переставал писать для казахского народа.

Из уникальных экспона-

тов музея — домбры, на которой играл учитель, пианино, кобыз, скрипка, чемодан, предоставленные музею частными лицами.

По словам руководителя дома-музея Райхан ИМАХАНБЕТ, он был универсалом — любил играть на домбре, скрипке, пианино, кобызе, писал кюи. Об этом рассказал в своей книге, выпущенной в Оренбурге в 1925 году, его друг, музыковед-этнограф, композитор, фольклорист Александр ЗАТАЕВИЧ. Известный поляк писал, что благодаря Байтурсынулы его встречали в казахских аулах, помогали пополнить песенную коллекцию.

До наших дней дошел сундук, который стоял в доме Ахмета Байтурсынулы, самовар, ложки, тарелки, принадлежавшие его супруге.

В третьем зале создана экспозиция «Рабочий кабинет учителя нации» с сидящей за рабочим столом скульптурой фигура Байтурсынулы, в исполнении уникального казахстанского живописца Сергея ПОЖАРСКОГО.

Ахмет Байтурсынулы отличался ростом — 1 метр 90 сантиметров, плотным телосложением, и его образ постарался точно передать Пожарский. Но фигура еще будет дорабатываться, сообщил экскурсовод.

Также здесь представлены подшивки газеты «Қазақ», журнала «Айқап», печатная машинка, чернильница, пенал, штемпельная подушка.

Выпуск газеты «Қазақ» — отдельная страница биографии Байтурсынулы.

Вместе с Алиханом Бокейханом и Миржакыпом Дулатулы они нашли средства для выпуска национальной газеты и организовали кампанию по подписке на нее.

Первый номер общественно-политической и литературной газеты «Қазақ» вышел в свет 2 февраля 1913 года. Это первая газета, которая издана на основе первого казахского алфавита.

С июля 1917 года издание стало официальным органом организации «Алаш», но в скором времени было закрыто решением съезда Тургайского областного совета.

АРЕСТЫ, ССЫЛКИ, РАССТРЕЛ

За активную политическую деятельность Байтурсынулы арестовывали несколько раз. 9 марта 1910 года его сослали в Оренбург, где он жил до 1924 года. В этот период им созданы крайне необходимые для казахского народа учебники.

2 июня 1929 года Байтурсынулы был арестован в качестве «подозреваемого» и доставлен в Алматинскую тюрьму по официальному обвинению в том, что является «участником буржуазного переворота против царской Орды». Через два месяца вслед за ним арестовали Жусипбека Аймауылы и Мағжана Жумабаев.

Бадрисафу вместе с дочерью Шолпан сослали в Томский край.

Осужденный решением коллегии главного политического управления на 10 лет лишения свободы 13 января 1931 года Байтурсынулы получил разрешение на воссоединение с семьей, находящейся в Западной Сибири. Здесь супруги прожили около года.

Для того, чтобы избавиться от преследований, в 1933 году Шолпан приписала к своему возрасту три года и вышла замуж за Кабидену Байсалова. Из всех их детей сегодня жива только дочь Айман Кабиденкызы.

После возвращения из мест заключения учитель был лишен возможности занимать руководящие должности.

11 августа 1937 года его вновь арестовывают по постановлению НКВД. 8 декабря этого же года Ахмет Байтурсынулы был расстрелян.

В музее сохранились ордер на арест, страница из его личного дела с отпечатками пальцев и предсмертная фотография, свидетельство о смерти.

Просветитель был реабилитирован решением коллегии Верховного Суда Казахской ССР от 4 ноября 1988 года. Его супруга, Бадрисафа Мухамед-Садыховна — 5 сентября 1989 года (в день рождения супруга), по официальным документам Верховного Суда Казахской ССР. Шолпан Ахметкызы Байтурсынова реабилитирована 25 июня 1990 года решением Верховного Суда Казахской ССР.

16 ноября 2022 года дом-музей посетил Касым-Жомарт Токаев. В честь 150-летия со дня рождения Ахмета Байтурсынулы в одноименном сквере Алматы он торжественно открыл памятник учителю нации. А еще подарил музею оберег — тумар, который висит в кабинете просветителя.

Елена КОЭМЕЦ

О семье ученого, просветителя долгое время ходили разные слухи. Свою будущую супругу — Бадрисафу, Ахмет Байтурсынулы встретил во время своего второго периода работы учителем в местечке Аулиеколь Кустанайского уезда. Русская девушка Александра Ивановна — дочь переселенцев из Урала, была грамотной, образованной, доброй и красивой. Однако сохранились даже в архивах КНБ. В музее представлен ее портрет, написанный художником со слов и набросков дочери Шолпан. Как же Александра стала Бадрисафой?

— Ахмет Байтурсынулы снимал квартиру, у хозяйна была дочь Бадрисафа. Александра приходила и обучала ее русскому языку, там они и познакомились с Ахметом, — рассказывает Райхан Имаханбет. — Бадрисафе было 18 лет, она умерла от туберкулеза. Когда ее отец увидел, что Ахмет

зая. — Я нашла телеграмму Александры Ивановны — Бадрисафы, она пишет: «1 июля в Каркаралы арестован мой муж, бывший за-

и Александра полюбили друг друга, он отдал документы дочери Ахмету. Тогда нельзя было жениться на христианке, выходить замуж за мусульманина, и Александра приняла мусульманство.

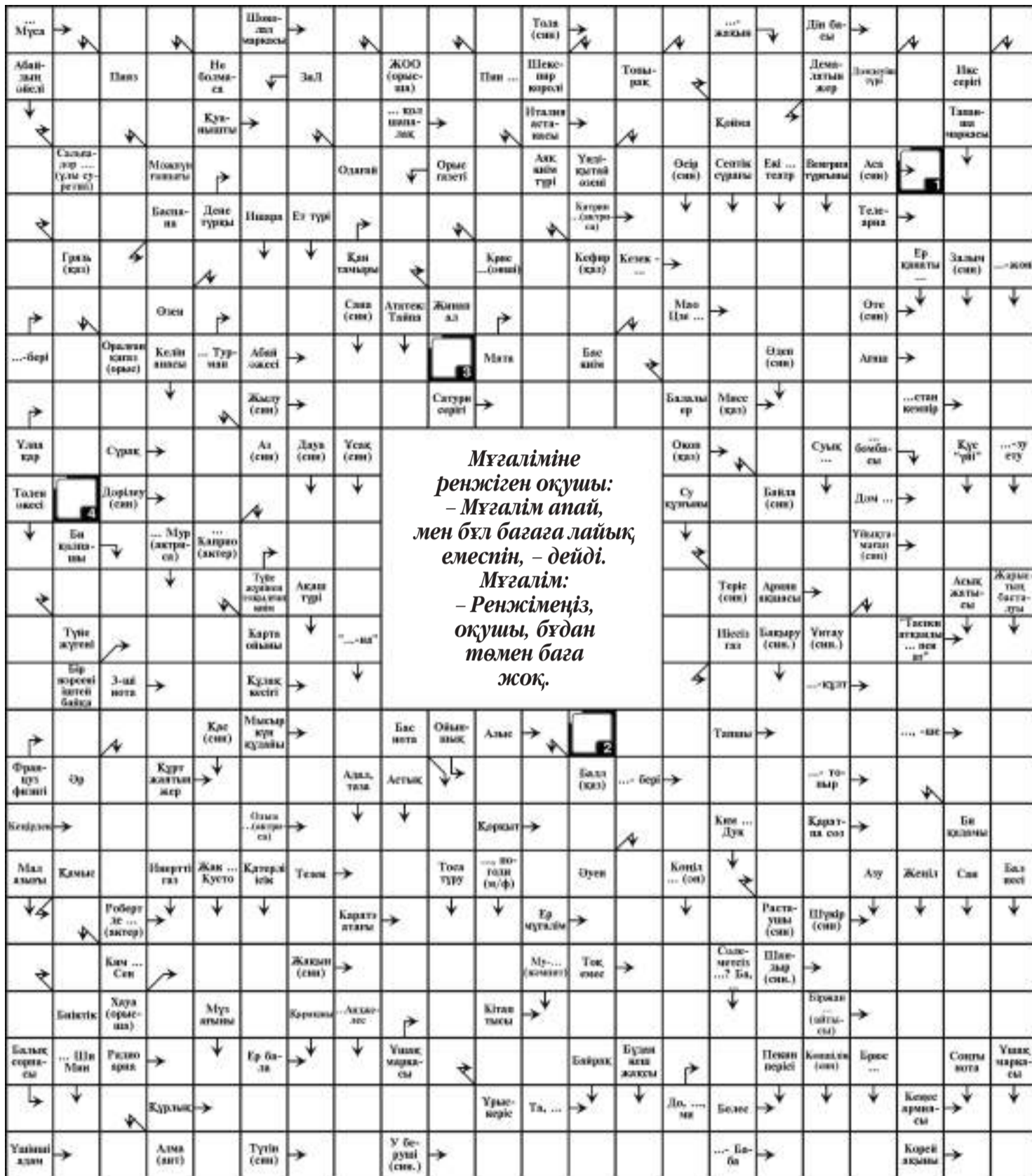
Обряд бракосочетания они провели в мусульманской мечети по всем обрядам ислама, Александра выполнила все обряды принятия ислама, на протяжении двух месяцев получала духовные знания. Красавице, которая искренне приняла ислам, было дано новое имя — «Бадрисафа».

Когда они женились, ей было 19, а Ахмету 25 лет. Своих детей у супругов не было, и они удочерили трехлетнюю дочь Машена, младшего брата Ахмета — Шолпан, записали ее на свое имя.

— Между ними была любовь. Рядом с Костанаем есть село Аулиеколь, там озеро, куда они любили ходить. В честь пары его назвали «Учительским», — продолжает руководитель дома-му-

ведущий русско-киргизской школы, Байтурсынов». 133 слова в телеграмме, словосочетание «мой муж» она повторяет семь раз. Это доказывало, что их семья создана до того, как Ахмет Байтурсынулы попал в тюрьму.

**Мұғаліміне
ренжіген оқушы:**
- Мұғалім апай,
мен бұл бағаға лайық
емеспін, - дейді.
Мұғалім:
- Ренжімеңіз,
оқушы, бұдан
төмен баға
жоқ.

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

ҰЛТ БОЛАШАҒЫ – ЖАСТАР ҚОЛЫНДА

Өткен жүз жасымен салыстырғанда, бүгінгі ғасырдың адамына қойылар талап көп. Бұрын жұмыс істеп, тиесілі еңбекақысын алып қана өмір сүрген болса, қазір адамдар тиесілі қызметін атқарумен қатар, ақпаратқа ашық, жан-жақты білімді болуға міндетті.

үшін белгілі пәндердің тақырыбы бойынша курстар өткізуге Айжаз Шейх (Финляндия), Bianchi Isaias (Бразилия), Толуев Юрий Иванович (Латвия, Германия) сынды шетелдік профессорлар шақырылды.

Білім беру мен мамандар даярлау сапасын арттыру мақсатында кафедра өз студенттерін, магистранттарын және докторанттарын академиялық ұтқырлық (Венгрия, Португалия, Ресей, Испания, Италия, Польша және т.б.), біліктілікті арттыру, қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді тәжірибе, тағылымдамалар мен бірлескен жобалар үшін әріптес университеттерге жібереді.

ҚазҰУ-да «Рухани жаңғыру» құндылықтары негізінде студенттерде азаматтық жауапкершіліктің жаңа әлеуметтік тәжірибесі мен жанаруға деген ішкі ұмтылысын қалыптастыру мақсатында инновациялық тәрбие жобалары іске асырылды. «100 кітап», «Айналанды нұрландыр», «Култ здорового тела», «ҚазҰУ – green campus», «Университет вне коррупции» сынды университеттік жобалар жастардың азаматтық және рухани-адамгершілік тәрбиесіне зор ықпалын тигізуде. Осы жобалар негізінде кафедраның куратор-эдвайзерлерінің ұйымдастырумен кураторлық сағаттар, әдеби кездесулер мен дебаттар, дөңгелек үстел, конференциялар және арнайы кештер өткізіліп

тұрады. Мұның барлығы білім алып жатқан логистеріміз бен маркетингтарымыз кез-келген экономика саласында бәсекеге қабілетті, білікті және білімді болуына мүмкіндік береді.

Мақаламыздың басында әр саладағы жетістіктер тек үздіксіз дамумен келетінін айтып едік. Ал дамудың жолы рухани құндылықтардан қол үзбей, заман талабына қарай бейімделу. Бұл логистика және маркетинг сияқты экономиканың басым салаларда да көрініс табуы керек «Рухани жаңғыру» бағдарламасын жүзеге асыруға Қазақстанның патриоттық рухтағы жастарының жаңа буынына білім беру арқылы кафедрамyzдың оқытушылары, көрнекті академик-профессорлар, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген ғылыми қызметкерлері мен докторлар ұлес қосуда. Ұлт болашағы бүгінгі жастар қолында, ал рухани құндылықтар кез-келген маманның өз саласында майталман болуына себепші болады.

**Сандыгүл АХМЕТҚАЛИЕВА,
Картығаш МҰСА,
әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті
«Бизнес-технологиялар»
кафедрасының оқытушылары**

ӘЗІЛ-ШЫНЫ АРАЛАС

Жұмыспен қамту орталығына жұмыс іздеп келген адамнан орталықтың қызметкері:
- Не жұмыс істей аласы? - деп сұрайды.
- Арыстандар аулай аламын.
- О не дегеніңіз, Алматыда арыстан қайдан болсын?
- Мен де сол себепті жұмыссыз жүрмін ғой, - деген екен.

Әйел мен күйеу ренжуде. Әйелі:
- Оңбаған! Егер мен саған тимегенде, қазір не тележүргізуші, не актриса болып жүрер едім. Сен оңбағанға тием деп...
Күйеуі:
- Тележүргізуші болғаның да жөн еді. Өйткені, сендей әйелді тек теледидар арқылы ғана көрген дұрыс.

- Мен бүгін құймақ сатып алған едім, әлгінің ішінен резеңке қолғаптың жыртындысы шықты. Ой, сұмдық-ай!
- Сұмдық ештеңесі жоқ. Сен қайта бұған қуануың керек. Құймақ жасағандар санитарлық тәртіпті сақтаған, әйтпесе құймақтың ішінен резеңке қолғаптың жыртындысы шықпас еді ғой.

Баяғыда Кеңес Үкіметі уақытында бірауылдың жігіті мен қызы қалаға келіп оқуға түсіпті. Жігіттің қалада үйі болмағандықтан, қыз оған:
- Ауылдасымсың ғой, менімен бірге жатақханадағы бөлмемде тұр, - деп шақырады. Жігіт келіседі. Екеуі бір дастарханнан тамақ ішіп, бір жерде ұйықтайды екен. Ұйықтаған кезде орталарын тек бір жастық бөліп тұрыпты. Сөйтіп 4 жыл бірге тұрыпты. Күндердің күні жігіттің достары:
- Ана қызды неге «сындырып» алмайсың? - депті. Жігіт достарының ақылын тыңдап бір күні қызды орталық паркке дискотекаға баруға шақырады. Қыз келісіп, екеуі паркке келеді. Келген кезде жігіттің екі билет алуға ақшасы жетпей қалып, амалсыз бір билет алады. Со-сын қызға жалғыз билетті беріп тұрып:

- Міне, сен мына билетпен кіре бер, мен шарбақтан (забордан) секіріп кірем, - депті. Сол кезде қыз:
- Төрт жыл бойы бір жастықтан секіре алмай жүргенде, забордан қалай секіресің? - деген екен...

№15 санда шыққан сөзжұмбақтың жауабы

Осыдан отыз жыл бұрын жазып едік. «Елбасы екі ай бұрын дайындық басталатын Жаңа жыл шыршасына елден бұрын жетіп барып, балаларға сыйлық таратады. Ал неге нағыз Шығыстың Жаңа жылы Өз Наурызда елдегі көп балалы, жағдайы қиын отбасылардың қиынап Наурыз көже бермейді? Неге мұсылман қауымға арнап ауызашар бермейді?» деген едік. Бұл сол кезде 1993 жылы қатарынан «Жас қазақ», «Өркен» газеттерінде жарияланған болатын.

АҚОРДАДА ӨТКЕН АУЫЗАШАР

Иә, кейін Наурыз көже ауызашарлар да берілген шығар.

Бірақ Ақордада ауызашар тұңғыш рет былтыр берілді.

Кеше ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Ақордада осымен екінші рет ауызашар жасады.

Оған белгілі мемлекет пен қоғам қайраткерлері, әдебиет пен өнер, мәдениет, руханият өкілдері және түрлі саланың қарапайым еңбеккерлері де қатысты.

Бұл туралы Солтүстікті Оңтүстіктің қазағына толтыру жолында «Тәуекел» етіп

жүрген Buraĥan Daqanov бауырым тура жазыпты:

«Кешелері Президент Ақордада, елдегі мұсылман қауымға арнап ауызашар беріпті. Суреттерді қарап отырсам, әдеттегідей өңшең ақ жағалы емес, арасында қарапайым еңбек адамдар да болған екен. Естуім бойынша ауызашарға келген ағайынның ішінде Түркияға барған құтқарушылар, Екібастұздағы қазандықтың машинисі, Қостанайдағы өрт сөндіруші, автопарктер автобус жүргізушісі, монтер, механик, медбике, мұғалімдер, ұлттық

ойынымыз тоғызқұмалақтан жаттықтырушы, слесарь және басқа да қарапайым маман иелерін де шақырыпты. Бұл енді дұрыс болған екен.

Бұдан бөлек, кеше Президенттің атынан Астанадағы Әзірет Сұлтан мешітінде де 500 қарапайым адамға бөлек ауызашар берген екен. Қысқасы, оразаларың қабыл болсын, мұсылман жұрт. Тәнір сендерге жар болсын!» —деп жазады.

Маған ұнағаны — ас мәзірінің тек қана қазақ тілінде жазылуы мен даяшы қыз-жігіттердің түгел ұлттық киімде болып, жарасып жарқырап жүргені. Дастархан-

да ұлттық тағамдар жеткілікті, бірақ артық ешнәрсе жоқ.

Оразаның сауабын ұстаған жанға Алланың өзі береді.

Бұл айда иманды қауым рухани тазарып, араздасқан ағайын татуласатын, кешірім айы. Жоқ-жітік пен кембағалға, жетім-жесірге қайырымдылық жасау айы. Ендеше, Ақордаға имандылық пен руханият нәрі ұялай берсін деп тілейік.

Мың айдың сауабын беретін он екі айдың сұлтаны Қасиетті Рамазан айында ұстаған оразамыз қабыл, мұратымыз асыл болсын!

Біліп-білмей істеген бұрынғы-соңғы күнеларымыздың кешірілуін бір Алла нәсіп етсін! Алла жар болсын!

Ақ жол!

Қазыбек ИСА,
ҚР Парламенті
Мәжілісінің депутаты

■ БАЙҚАҰ

ӨНЕРЛІ ӨРЕНДЕР ЖЕҢІСПЕН ОРАЛДЫ

«Бақытты елдің ұрпағы» қоғамдық қорының ұйымдастыруымен Ташкент қаласында Халықаралық «Біз бақытты баламыз» байқауы өтті.

Өзбекстан Республикасы Мәдениет министрлігінің қолдауымен өткен осынау дүбірлі өнер додасына Жетісу облысы Панфилов ауданы Ө.Қастеев атындағы мектепке дейінгі шағын орталығының «Шұғыла» би тобы да бақ сынаған-ды. Кәмила Дәулеткелді, Аруна Нұрәли, Инжу Серікбай, Кәусәр Тұрсын, Кәусәр Нұрбақыт сынды өнерлі өрендерден құралған ансамбль байқау барысында өздерінің шеберліктерін көрсетті. Халықаралық жарыста «Куаныш» биін билеген өнерпаздар жүлделі екінші орынды иеленді.

«Ұстазы жақсының ұстамы жақсы» демекші осындай өнерлі балапандарды дайындаған жетекшісі Айжан Мырзаның еңбегі ұшан-теңіз екенін айту ләзім.

«Бұған дейін республикалық «Дала

сазы» байқауының лауреаты атанып, қуантқан балапандарым мұндай халықаралық жарысқа алғаш рет қатысты. Әлемнің бірнеше елінің өнерпаздары бақ сынаған байқауда шәкірттеріміз топты жарып, жеңімпаздар қатарынан көрінуі менің де мерейімді асырып тастады. Болашақта да бұл бағытта талмай еңбектене отырып, бұдан да биік шыңдарды бағындыратынына сенемін!» дейді хореограф Айжан Мырза.

Біз де еліміздің көк туын желбіретіп, абыройын асқақтатып қайтқан «Шұғыла» би ансамблінің жұлдыздары жарқырай беруін тіледік!

Г.БАҚЫТЖАНҚЫЗЫ
«Қазақ үні»

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ - «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	429,24	3 ай	қала	1287,72	6 ай	қала	2575,44	12 ай	қала	5150,88
1 ай	ауыл/аудан	447,86	3 ай	ауыл/аудан	1343,58	6 ай	ауыл/аудан	2687,16	12 ай	ауыл/аудан	5374,32

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

БӨЛІМ РЕДАКТОРЛАРЫ:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Телен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Түркістан облысы:

Әбдіғаппар АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)
Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШИМ (8-702-489-47-23)

Тарату бөлімі:

Астанада:
Жасулан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЛ
(8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш»

дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат

министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.

Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік
№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды. Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуына қарай.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3 ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор

Зейнолла АБАЖАН

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК КЗ508560000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында
басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген